

TEATRIANKEET 2010/11

1. *Algupärane teatritekst, mille ilmumine Eesti lavale hooajal 2010/11 tundub teile märkimisväärne?*
2. *Põnevaim/ootamatuim tõlkenäidend eesti teatris?*
3. *Parim lavastus?*
4. *... muusikaline kujundus, kunstnikutöö (koreograafia)?*
5. *... naisosatäitmine (soovi korral võib eristada kandvamaid ja kõrvalosi)?*
6. *... meesosatäitmine (soovi korral võib eristada kandvamaid ja kõrvalosi)?*
7. *Millise Eesti teatri või muu lavakoosluse tegevuskontseptsiooni peate kõige läbimõeldumaks?*
8. *Milliseid mõtteid ja hinnanguid tekitab meie kultuurielu ja teatri hetkeseis, kui vaadata tagasi tänavusele erakordselt sündmusterohkele kultuuriaastale, mida muu hulgas kujundanud ka Tallinna kultuuripealinna staatus ning Eesti Vabariigi taasiseseisvumise aastapäev?*
9. *Mida sooviksite kommenteerida? (Probleemid, mured, rõõmud, üllatused, vihasdamised, tähelepanekud vms.)*

HEIDI AADMA:

1. Jaan Unduski „Quevedo”, Martin Alguse ja Ingomar Vihmari „Õitseng”, Martin Alguse „Postmodernsed leibkonnad”. Paul-Eerik Rummo „Tuhkatriinumängu” taastulemine.
2. Wajdi Mouawadi „Põletus” (tõlkija Tõnu Õnnepalu), Lars von Trieri „Idiooidid” (tõlkija Ülev Aaloe), Jean-Luc Lagarce’i „Üsna maailma lõpus” (tõlkija Anu Lamp).
3. „Idiooidid” (lavastaja Juhan Ulfsak,

Von Krahli Teater), „Tühermaa” (tõlkija Loone Ots, lavastaja Marat Katsalov, R.A.A.A.M.), „Tuulte pöörises” (lavastaja Andres Noormets, Rakvere Teater), „Gilgameš ehk Igaviku nupp” (lavastaja Peeter Jalakas, Von Krahli Teater) ja Karl Saksa „The Drone of Monk Nestor”.

4. Muusikaline kujundus: Ivar Põllu („Sisaliku tee”), Mario Pulver („Rumm ja viin”), Ruslan Troschinsky ja Taago Tubin („Maakad”). Kunstnikutöö: Uku Kristjan Küttis, Ott Kadarik, Mihkel Tüür („Noor Eesti”), Liisi Eelmaa („Madame Bovary”, „Tasandikkude helinad” ja „Gilgameš ehk Igaviku nupp”), Ervin Õunapuu („Võlanõudjad”).

5. Katariina Unt („Nisa”, VAT Teater), Hele Kõrve („Koletis kuu peal”, Tallinna Linnateater), Leila Säälük („Grace ja Glorie”, Ugala), Marta Laan („Võlanõudjad”, Eesti Draamateater).

6. Alo Kõrve („Aeg ja perekond Conway”, Tallinna Linnateater), Tõnu Oja („Tuhkatriinumäng” ja „Jaan Umbi lugu”, Eesti Draamateater; „Tasandikkude helinad”, Saueaugu teatritalu), Ivo Uukkivi („Õitseng” ja „Pulmad”, Eesti Draamateater). Hendrik Toompere jun jun lavastuses „Pärast surma Jendalis” (R.A.A.A.M.).

7. Enda jaoks olulisimaks pean Põhuteatri lavastuste valikut, mis tekitas ajutise, kuid tänuväärset terava sisselõike siinsete majateatrite püsirepertuaari. Jätkuvalt paelub Tartu Uue Teatri teadvustatud keskendumine autoriteatrile. Silma jäi Tallinna Linnateatri tummine repertuaar.

8. Väliteatri lavastuste hulk, mis festivalide ja Põhuteatri kaudu sel hooajal Eestisse jõudis, väärib äramärkimist, nagu ka

selle võrra suurem vaatajate hulk. Neile, kes tahtsid, anti võimalus paigutada oma sinne teatrikogemus piiritletud, aga siiski laiemale pinnale. Valiku võimalus suurenes järsult ja kutsus teatrikultuuri avaramalt nägema. Näiteks, mitte vähem kui eneseteadliku teatrikti nime väärrib kultuuri-pealinna projekt „Objekt nr 2011”, mis kogus aprilli- ja märtsikuus kultuuritegijad turoaliselt Tallinna Vabaduse väljakule näitamaks Eestile neid ja neile Eestit.

JAAK ALLIK:

1. Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semperi „The Rise and Fall of Estonia”, Gerda Kordemetsa ja Margit Keerdo „Pruutide kool”, Andrus Kivirähi „Mees, kes teadis ussisõnu”.
2. J. B. Priestley „Aeg ja perekond Conway” (tõlkija Anne Lange).
3. Elmo Nüganeni „Aeg ja perekond Conway”, Juhan Ulfsaki „Idioodid”, Peeter Jalaka „Gilgameš ehk Igaviku nupp”, Andres Noormetsa „Tuulte pöörises”, Peeter Tammearu „Jürka” ja Gerda Kordemetsa „Pruutide kool”.
4. Kunstnikutööd: Liisi Eelmaa („Gilgameš” ja „Madame Bovary”), Uku Kristjan Küttis, Ott Kadarik ja Mihkel Tüür („Noor Eesti”), Andris Freibergs, Kristina Pasternaka ja Gleb Filštinski („Aeg ja perekond Conway”).
5. Anu Lamp („Üsna maailma lõpus”), Elisabet Tamm („Aeg ja perekond Conway”), Hele Kõrve („Koletis kuu peal”), Laine Mägi („Pruutide kool”), Katarina Unt („Nisa”), Mari Abel („Madame Bovary”).
6. Mait Malmsten („Panso”), Guido Kangur („Hind” ja „Tuhkatriinumäng”), Sulev Teppart ja Hendrik Toompere jun jun („Pärast surma Jendalis”), Üllar Saaremäe „Quevedo”), Juhan Ulfsak („Gilgameš”), Peeter Jürgens („Jürka”), Andres Lepik ja Jüri Aarma („Jaan Poska saaga”), Lauri Kaldoja („Noor Eesti”), Mart Toome ja

Alo Kõrve („Aeg ja perekond Conway”), Priit Võigemast („Koletis kuu peal”).

7. Möödunud hooaja põhjal teatritest Rakvere Teater ja produktsioonifirmadest R.A.A.A.M.

8. Sügav kummardus ja vaimustus Ene-Liisile ja Tiidule Põhuteatri idee ja teostuse eest – see oli tõesti kultuuripealinna tiitli vääriline!

9. Minu ees on kogumik „Eesti Teatristatistika 2010”, kust näeme, et kaks teatrit on jõudnud sügavasse madalseisu: 2010. aastal oli Ugalas 43 500 ja Vene Teatris 27 500 külastajat. Asi pole muidugi ainult vaatajahuvi languses, ma oleksin väga üllatunud, kui mu kolleegid suudaksid käesolevas ankeedis leida neist teatritest midagi kunstiliselt nimetamisväärtset. Just need teatrid on mõistetavalt pälvinud ka uue kultuuriministri Rein Langi erilise tähelepanu – Ugala lubas ta ühendada Kultuuriakadeemiaga (st iseseisva teatri-na sisuliselt likoideerida) ja ka Vene Teatri olemasolu praegusel kujul pani ta tõsise küsimärgi alla. Samasugune kogumik aastast 2007 näitab, et Ugalas oli siis 68 000 ja Vene Teatris 46 000 vaatajat. Ka TMK ankeedist võime leida terve rea kunstilisi tunnustusi neis teatrites toimunu kohta. Vahepeal pole juhtunud mingite objektiivsete asjaolude muutust või loodusõnnetust. Olgu teatriajaloo jaoks siis veel kord selgelt sõnastatud, et need teatrid on teadlikult põhja lastud Kultuuriministeeriumi poolt minister Laine Jänese ja teatrinõunik Tõnu Lensmendi isikus. Minister andis korralduse minema kihutada mõlema teatri kunstilised juhid, Peeter Tammearu ja Mihhail Tšumatšenko, ilma et ta oleks nende teatrite etendusi külastanud, teatrijuhtidega kohtunud või ka tema enda poolt ametisse nimetatud sihtasutuste nõukogude arvamust küsinud. Ka sihtasutuste nõukogude esimehed Ants Leemets ja Jaak Allik lasti lahti, sest nad ei nõustunud teatrite kuns-

tiliste juhtide minemakihutamisega.

Ma kirjutan sellest uuesti, sest minu käsutuses on teatrinõunik Tõnu Lensmeni memo uuele ministrile seoses olukorraga Vene Teatris, kus on must valgel öeldud, et „Mihhail Tšumatšenkoga lõpetati lepingu ministri palvel (etteheide – riigivaenulik tegevus)”. Ametnik võiks nii palju oma endist ministrit austada, et talle meenuks, et Mihhail Tšumatšenko lahkus Eestist tollesama ministri tänukirjaga, ning lisaks sellele on minu käsutuses ka siseminister Jüri Pihli kiri, et Siseministeerium ei näe vähimatki alust mitte pikendada Tšumatšenko elamisluba Eestis (just sellise õudse ja erakordselt salajase infoga šantažeeris Kultuuriministeerium tol ajal sihtasutuse nõukogu). Nüüd on mõni aasta mööda läinud ja oleks ehk aeg tunnistada, et tegemist oli lihtlase teatrisese intriigiga, mille ohvriks langes ka kergeusklik minister, kiskudes sellesse täiesti alusetult ka meie n-ö julgeolekuorganid. Üha enam olen ma aga veendunud, et Ugalas toimunu tegelikult põhjuseks oli see, et Peeter Tammearu astus julgelt oma kolleegi (ja Ugalas kolm head lavastust teinud Tšumatšenko kaitseks välja). Tulemusena on mõlemale teatrile tekitatud korvamatut kahju, mille süüdlased on ajaloo jaoks seekord küll õnneks nimeliselt teada.

ETERI KEKELIDZE:

1. Teater NO99 lavaline sotsiaal-publitsistlik „The Rise and Fall of Estonia” (idee autorid ja lavastajad Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semper).
3. „Aeg ja perekond Conway” (lavastaja Elmo Nüganen, Tallinna Linnateater), „The Rise and Fall of Estonia” (lavastajad Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semper, Teater NO99), „Gilgameš ehk Igaviku nupp” (lavastaja Peeter Jalakas, Von Krahli Teater).
4. Muusikaline kujundus: Erkki Hõbe („Gilgameš”);

Kunstnikutööd: Liisi Eelmaa („Gilgameš”), Vladimir Anšon („Mets”, Vene Teater).

5. Mari Abel („Madame Bovary”), Elisabeth Tamm ja Evelin Pang („Aeg ja perekond Conway”).

6. Mait Malmsten („Panso”), Juhan Ulfsak ja Erki Laur („Gilgameš”).

GERDA KORDEMETS:

1. „Õitseng” (Martin Algas, Ingomar Vihmar), „The Rise and Fall of Estonia” (Idee, kontseptsioon ja lavastus Tiit Ojasoo – Ene-Liis Semper).

2. „Külmale maale” (Leea Klemola ja Klaus Klemola, tõlkija Maimu Berg), „Aeg ja perekond Conway” (J. B. Priestley, tõlkija Anne Lange), „Tühermaa” (Anna Jablonskaja, tõlkija Loone Ots).

3. „Aeg ja perekond Conway” (Elmo Nüganen, Tallinna Linnateater).

4. Muusikaline kujundus: „Õitseng” (Ingomar Vihmar ja lauluõpetaja Siim Selis), „Aeg ja perekond Conway” (Riina Roose ja Jaak Jürisson), „Hirmus veretöö Läänemerele” (Ardo Ran Varres), „Üsna maailma lõpus” (Pärt Uusberg).

Kunstnikutöö (mõlemad põneva ruumi oskusliku ärakasutamise eest): „Läbi klaasi” (Liina Unt), „Tühermaa” (Oksana Peetruhhina).

5. Kaie Mihkelson („Sammumisi”), Mariika Vaarik („The Rise and Fall of Estonia”), Kersti Heinloo rollid „Hirmsas veretöös” ja „Saatuse heidikute kuus”, Ursula Rataspepp („Aeg ja perekond Conway”), Elina Reinold („Tühermaa”).

6. Margus Prangeli rollid „Tühermaas” ja „Õitsengus”, Märt Avandi („Saatuse heidikute kuu”), Alo Kõrve („Aeg ja perekond Conway”), Priit Võigemast („Üsna maailma lõpus”), Ago Andersoni ja Andrus Vaariku tants lavastuses „Külmale maale” kui aasta võimsaim stseen.

7. Teater NO99.

PIRET KRUUSPERE:

1. Urmas Lennuki „Pärast surma Jendalis” ja „Vargamäe voonake”. Jaan Kruusvalli „Tasandikkude helinad” (Eesti Draamateatri sarja „Esimene lugemine” raames; lavastus Saueaugul jäi kahjuks nägemata, loodan, et ehk mängitakse järgmisel suvel veel!?). On rõõm tõdeda, et eesti teatris püsib jätkuvalt huvi Vaino Vahingu („Pulmad”), Mati Undi („Viimnepäev”) ja Mats Traadi („Läbi klaasi”) dramaturgia, samuti rahvusliku klassika vastu (Kitzberg, Vilde, Tuglas).

2. J. B. Priestley „Aeg ja perekond Conway” (tõlkija Anne Lange), Polly Stenhami „Kihvad” (tõlkija Auri Jürna), Anna Jablonskaja „Tühermaa” (tõlkija Loone Ots). Silma torkas selle hooaja erilise Beckett-lembus.

3. Nähtust läksid enim korda Andres Noormetsa „Tuulte pöörises”, Elmo Nüganeni „Aeg ja perekond Conway”, Hendrik Toompere jun „Pärast surma Jendalis” ja Urmas Lennuki „Vargamäe voonake”.

Suveräänse omailmaga pakkusid siirast teatrirõõmu veel näiteks Ingo Normeti „Pulmad”, Rein Oja „Sammumisi. Krappi viimane lint”, Marat Gatsalovi „Tühermaa”, Maret Mursa Tormise „Neli vaadet”, Ingomar Vihmari „Varastatud oranž jalgratas”.

4. Muusikalised kujundused: Riina Roose ja Jaak Jürisson („Jumala Narride vennaskond”, „Aeg ja perekond Conway”, „Scapini kelmused”), Ardo Ran Varres („Hirmus veretöö Läänemerel”, „Varastatud oranž jalgratas”; samuti heliteos Draamateatri juubeliks), Andres Noormets („Tuulte pöörises”).

Kunstnikutöö: Andris Freibergs ja Kristina Pasternaka („Aeg ja perekond Conway”), Rosita Raud („Scapini kelmused”), Liina Unt („Varastatud oranž jalgratas”, „Kihvad”, „Pulmad”), Riina Degtjarenko („Hirmus veretöö Lääneme-

rel”, „Saatuse heidikute kuu”).

5. Külli Teetamm („Aeg ja perekond Conway”), Kersti Heinloo („Saatuse heidikute kuu”), Liisa Aibel („Vargamäe voonake”), Anneli Rahkema („Tuulte pöörises”, „Vargamäe voonake”).

6. Mait Malmsten („Panso”), Ain Lutsepp („Krappi viimane lint”), Ivo Uukkivi („Pulmad”), Guido Kangur („Hind”).

9. Sellest hooajast tahaks hea sõnaga meenutada veel Tõnu Oja meisterlikku monoloogi roti vestmise episoodis („Hirmus veretöö Läänemerel”).

JAANUS KULLI:

1. Teater NO99 „The Rise and Fall of Estonia”.

2. J. B. Priestley „Aeg ja perekond Conway” (tõlkija Anne Lange), Lisa Stadleri „Lõpp” (tõlkija Olev Mengel), Leea ja Klaus Klemola „Külmale maale” (tõlkija Maimu Berg), Rodolf Sirera „Marquis d’Artiste” (tõlkija Maria Kall).

3. Elmo Nüganeni „Aeg ja perekond Conway” Tallinna Linnateatris, Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semperi „The Rise and Fall of Estonia” (Teater NO99) Nokia kontserdimajas, Ingomar Vihmari „Saatuse heidikute kuu” (Eesti Draamateater) Laitse graniitvillas, Üllar Saaremäe „Leenane’i kaunitar” Rakvere Teatris, Eili Neuhausi „Vabrikutüdrukud” Kukruse mõisas, Ain Mäeotsa „Jaan Poska saaga” (Vana Baskini Teater) Jaan Poska majas.

4. Muusikaline kujundus: Ardo Ran Varrese „Umb ehk Hirmus veretöö Läänemerel”, Üllar Saaremäe „Leenane’i kaunitar”.

Kunstnikutöö: Riina Degtjarenko „Umb ehk Hirmus veretöö Läänemerel”, Andris Freibergsi lavakujundus ja Kristine Pasternaka kostüümid lavastuses „Aeg ja perekond Conway”, „The Rise and Fall of Estonia” videolahendus, Oksana Peretruhhina „Tühermaa”.

5. Kõik „Aeg ja perekond Conway” nais-

näitlejad; Ines Aru Mag Folan ja Ülle Lichtfeldti Maureen Folan („Leenane'i kaunitar”), Hele Kõrve Seta Tomasian („Koletis kuu peal”), Kersti Heinloo Josie („Saatuse heidikute kuu”), Ines Aru Una „Vabrikutüdrukud”), Liina Tennosaare Constance Poska („Jaan Poska saaga”). Kõrvalosa: Ireen Kenniku Jansson („Teatrikomöödia”).

6. Alo Kõrve Alan („Aeg ja perekond Conway”), Andrus Vaariku Marja-Terttu ja Ago Andersoni Arijoutsi („Külmale maale”), Priit Võigemasti Aram Tomasian („Koletis kuu peal”), Sepo Seemani Toomas („Lõpp”), Andres Lepiku Jaan Poska („Jaan Poska saaga”); tegelikult ka kõik lavastuse „Aeg ja perekond Conway” meesnäitlejad ja kogu „The Rise and Fall of Estonia” trupp. Kõrvalosa: Jaan Aleksander Konze Vincent („Koletis kuu peal”).

7. Teater NO99.

8. Räägime jätkuvalt masust ja nüüd ka juba uuest ähvardavast masust, aga kui andunult, isegi ahnelt publik ka tänava suvel uutele suvelavastustele ja mängupaikadele tormi jooksis. Isegi siis, kui suurem suvi ja puhkuste aeg sai juba seljataha ning võiks arvata, et pere kultuurile eraldatud ja kulutatud eelarve on ammu lõhki. Aga ei! Mille kinnituseks näiteks oli üks viimaseid „Läbi klaasi” etendusi Meleski klaasivabrikus ja „Vabrikutüdrukute” viimane etendus Kukruse mõisas. Mõlemad kuskil n-ö metsas puu taga, aga niimoodi välja müüdad, et viimaseid tulijaid lükati uksest sisse nagu reisijaid Jaapani metroos.

Aga kellele siis veel kui mitte publikule teatrit tehakse ning suuresti suvelavastustele, kas või veri ninast välja, nii riiklikud teatrid kui ka erinevad teatrikooslused panustavadki (nõudmine tekitab pakkumise). Sestap on tase ikka väga kõikuv.

9. Rõõmud: pärast mitut hooaega ootamist sündis minu jaoks viimaks ahhaa-elamus – „Aeg ja perekond Conway” Tallinna

Linnateatris, kus lavastus, näitlejate ansambel, kujundus, kostüümid moodustavad lisaks väga heale tekstile sedavõrd täiusliku ja samas nii hapra teroiku, et justkui väike samm kõrvale ning kogu see lummus haihtuks hoobilt.

Mured: mitme riigiteatri (Ugala, Endla, Eesti Draamateater) küsitav ja kõikuv repertuaaripoliitika, oma näo hägustumine.

MONIKA LARINI:

1. Martin Alguse ja Ingomar Vihmari „Õitseng”, Urmas Lennuki „Vargamäe voonake”.

2. Anna Jablonskaja „Tühermaa” (tõlkija Loone Ots), Richard Kalinoski „Koletis kuu peal” (tõlkija Anu Lamp), Rodolf Sibera „Marquis d'Artiste” (tõlkija Maria Kall).

3. Von Krahli Teatri „Gilgameš ehk Igaviku nupp” (lavastaja Peeter Jalakas), R.A.A.A.Mi „Tühermaa” (lavastaja Marat Gatsalov), Eesti Draamateatri „Õitseng” (lavastaja Ingomar Vihmar).

4. „Gilgameš ehk Igaviku nupp” (videokunstnik Emer Värk, kunstnik Liisi Eelmaa), „Noor Eesti” (kunstnikud Uku Kristjan Küttis, Ott Kadarik ja Mihkel Tüür), „Võlanõudjad” (kunstnik Ervin Õunapuu).

5. Katariina Unt („Nisa”), Kersti Heinloo („Saatuse heidikute kuu”).

6. Alo Kõrve („Aeg ja perekond Conway”), Juhan Ulfsaki ja Erki Lauri partnerlus „Gilgamešis”, Arne Soro („Mee hind”).

7. Põhuteater ja R.A.A.A.M.

8. –

9. Minu arvamused peegeldavad peamiselt üksnes selle hooaja 2011. aasta poolt.

ALVAR LOOG:

1. Ivar Põllu „Sisaliku tee” ja NO99 „The Rise and Fall of Estonia”. Urmas Vadi „Rein Pakk otsib naist” ja Mart Aasa „Edu”, mida muidu esile tõstaksin, ei mõ-

junud aga piisavalt „märkimisväärselt“, kuna olid nii vormis kui sisus paljuski järjed aasta varem esietendud näidenditele/lavastustele samadelt autoritelt („Peeter Volkonski viimane suudlus” ja „IDentiteet”).

2. Ei tea, kui võrd see tõlkenäidendi kategooriasse kõlbab, aga Kenneth MacMillani koreograafia (1974) Jules Massenet’ muusikale loodud balletile „Manon”, mis meie lavadele varem polnud jõudnud, mõjus ootamatult värskest.

3. Ingomar Vihmari „Õitseng”, Marianne Körveri „Madame Bovary”, Ivar Põllu „Sisaliku tee”; väikeste mööndustega ka Saša Pepeljajevi „Haldjakuninganna”, Juhan Ulfsaki „Idioodid”, Kertu Moppeli „Kunstveri ja -pisarad”, Roman Hovenbitzeri „Maria Stuarda”, Andrejs Žagarsi „Manon Lescaut”.

4. Dirigent Arvo Volmer ja Estonia orkester („Parsifal”), Renate Valme koreograafia („Kaks pead”), Laura Pählapuu kunstnikutöö („Piloot”), Kiwa muusikaline kujundus („Isapuue”), Neeme Jõe valguskujundus („Boheem”, iseäranis 3. vaatus).

5. Aile Asszonyi („Manon Lescaut”, „Maria Stuarda”, „Così fan tutte”), Karmen Puis („Maria Stuarda”, „Figaro pulm”, „Haldjakuninganna”), Mari Abel („Madame Bovary”), Irmgard Vilsmaier („Parsifal”).

6. Nero Urke („Sisaliku tee”, „Armastajad ja elupõletajad”), Anatoli Siuko („Attila”), Aarne Soro („Mee hind”), Margus Prangel („Õitseng”), Tarvo Vridolin („Postmodernsed leibkonnad”). Eraldi osatäitmiste väljatoomine tundub iga aastaga üha raskem ning kohati koguni ülekohtusem, kuna Eesti teatris kohtab järjest rohkem nautitavat bänditeatrit (näiteks Tartu Uue Teatri „Sisaliku tee” ja „Edu”, Von Krahli „Idioodid” ja „12karamazovit”, NO99 „The Rise and Fall of Estonia”).

7. NO99 on (riigi)teatri tegevuskont-

septsiooni mõiste ja standardi viinud nii teoorias (kunsti empaatilis-kriitiline suhe ühiskondlik-poliitilise reaalsusega) kui ka praktikas (lavastuste mammutprojektid, Põhuteater) täiesti uuele tasemele.

VALLE-STEN MAISTE:

1. NO99 „The Rise and Fall of Estonia”, Jaan Unduski „Quevedo”, Vaino Vahingu „Pulmad”, Urmas Vadi „Rein Pakk otsib naist!”, Kauksi Ülle, Ain Mäeotsa, Siret Paju ja Olavi Ruitlase „Peko”.

2. Pelevini – Kolditsa „Kollane nool”, Maria Blomi „Maakad” (tõlkija Ülev Aaloe), Trieri – Ulfsaki – Ojaneni „Idioodid” (tõlkija Ülev Aaloe), Arthur Milleri „Hind” (tõlkija Valdek Kruuspere), Minoru Bet-suyaku „Krahv Dracula sügis” (tõlkija Urve-Annikki Eigo), Shelagh Stephensoni „Eksperiment õhupumbaga” (tõlkijad Peeter Tammearu ja Gert Kark).

3. Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semperi „The Rise and Fall of Estonia” (NO99), Ingo Normeti „Pulmad” (Eesti Draamateater), Margus Kasterpalu „Quevedo” (Vanemuine), Urmas Vadi „Rein Pakk otsib naist!” (Tartu Uus Teater), Andres Noormetsa „Tuulte pöörises” (Rakvere Teater), Taago Tubina „Maakad” (Ugala), Mart Kolditsa „Kollane nool” (Ugala), Heiti Paku „Hind” (Kuressaare Linnateater), Tamur Tohvri „Krahv Dracula sügis” (PolygonTeater). Vaatamata eelnenuid pikale reale tahaksin siiski nimetada veel lavastusi „Peko” (Ain Mäeots Vanemuises), „Õitseng” (Ingomar Vihmar Eesti Draamateatris) ning „Hea, paha ja inetu” (Aare Toikka VAT Teatris).

4. Iir Hermeliini kunstnikutöö „Pekos”. Andres Noormetsa lava ja muusikalised taustad lavastuses „Tuulte pöörises”. „Maakate” muusika ja lava (kunstnik Mihkel Ehala, muusika autor Ruslan Troschinsky, muusikalised kujundajad Ruslan Troschinsky ja Taago Tubin). „Kollase noole” lavakujundus (Jaanus Laagriku).

Kristiina Põllu ja Tarvo Valmi töö „Quevedos”. Mart Soo muusika „Heas, pahas ja inetus”. Tõnis Leemetsa muusika „Edus”. Ingomar Vihmari DJ „Õitsengus”. „Noor Eesti” visuaalne osa.

5. Carita Vaikjärvo „Maakates”, Liina Olmaru „Quevedos”, Mirtel Pohla lavastuses „The Rise and Fall of Estonia”. Aga ka Ülle Kaljuste „Hirmsas veretöös”, Kleer Maibama ja Harriet Toompere „Õitsengus”, Anneli Rahkema lavastuses „Tuulte pöörises”. Anu Lamp lavastuses „Üsna maailma lõpus”, Terje Pennie „Maakates”, Mari Pokinen „Idiootides”, Helena Merzin lavastuses „Rein Pakk otsib naist!”, Merle Palmiste „Kaoses”, Merle Jääger „Pekos”, Kaili Viidas „Põletuses”.

6. Ivo Uukkivi „Pulmades”, Guido Kangur „Hinnas”, Rein Pakk lavastuses „Rein Pakk otsib naist!”, Üllar Saaremäe ja Hannes Kaljujärvo „Quevedos”, Andres Mähar „Pekos”, Tarvo Vridolin „Kollases nooles”, Erni Kask lavastuses „Tuulte pöörises”. Aga ka Sten Karpov „Põletuses”, Lembit Ulfsak „Pulmades”, Ain Lutsepp, Jaan Rekkor, Tõnu Oja ja Lauri Lagle „Hirmsas veretöös”. Margus Prangel „Õitsengus”, Peeter Rästas „Tuulte pöörises”, Argo Aadli „Krahv Dracula sügis”, Andres Tabun „Maakates”, Ago Anderson „Meeste kodus”, Janek Vadi „Kollases nooles”, Priit Võigemast ja Indrek Ojari lavastuses „Üsna maailma lõpus”.

7. Suur rõõm on sellest, et Ugala teater on kujundanud tore ja põneva repertuaari. Mängukavas on kaasaegselt kõnekaid, sisuliselt nõudlikke avangardismimaigulisi lavastusi ning ka laiemale publikule suunatud repertuaar on mitmekesine ja erinevate huvidega vaatajaid silmas pidav. Kõige suurem sisemine areng on ehk toimunud Ugalas.

8. – 9. Üldiselt tuleb öelda, et teater on huvitav. Nii kultuuripealinna kontekstis kui ühiskonnas laiemalt. Täiesti üllatus-

likult on teater taas kord saavutanud eriliselt väljapaistva ja esileküündiva koha kaunite kunstide seas, aga ka kultuuri ja ühiskonnateemaliste arutelude kontekstis. Teater pole enam kaugel teiste kunstiliikide igav sabassõrkija, nagu 1990. aastatel aeg-ajalt näis. Ka teatrikriitikas ilmub palju huvitavaid üldistusi ja teoreetilisi mõtisklusi. Kõige suuremad teened teatripildi eredaks muutmisel on pikemas perspektiivis hinnates muidugi Tiit Ojasool, Ene-Liis Semperil, Eero Epneril ja Teatril NO99. NO99 trupp on töötanud eesti teatritaevas kõik senised (kuus vist ainult) aastad harvanähtava, lausa uskumatuna tunduva leidlikkuse, mõju, aga ka intensiivsusega ning silmatorkavalt julge ja selge sihiseadega, mida meie teatris ikkagi vähe on. Samas vaimus on töötatud ka Von Krahli Teatris juba kaugel üle kümne aasta.

Teatripilt on väga pluralistlik. Ootamatusi ja meeldivaid üllatusi leiab kõigest teatritest. Samas võib ka öelda, et mõnes mõttes on repertuaariteatrid minetanud oma näo. Seda institutsionaalset teatrit, „klassikalist psühholoogilist dramaatilist teatrit”, mida sageli on armastatud ka halvustavalt eilse päeva teatriks kutsuda, ei ole enam. See on õnneks endiselt olemas mõne lavastaja poolt järjekindlalt omaks peetavas teatrilaaдис ja -keeles, ehk teatava hoiakuna ka Tallinna Linnateatris, kuigi jõulisi erandeid on seal õigupoolest ju väga ammu olnud, alates kunagistest Jaanus Rohumaa lavastustest kuni Mart Kolditsa ja Priit Võigemastini välja. Kuid seda halba teatrit, millele võiks vastanduda kui „konventsionaalsele konveierilaadsele teatrile, kus alguses on näidend, siis tõlkija, siis valiv draamajuht, siis valitud proff lavastaja”, nagu Ivar Põllu veel aasta eest väljendas, ei ole enam. Kui parafraseerida Aare Pilve, siis teatavas mõttes on võrreldes kümne aasta taguse ajaga üks probleem

muutunud pseudoprobleemiks. Väga radi-kaalseid lavastusi võib tulla mis tahes teatrist. Niisuguseks on Tiit Palu kujundanud Endla ja Üllar Saaremäe Rakvere Teatri maine. Ugalas lavastati möödunud hooajal „Maakad” ja „Kollane nool”, erinevas mõttes silmatorkavalt avangardistlikud tööd. Kas pahad teatrid on siis Draamateater, Vanemuine ja Linnateater? Võimalik, kuid ka nende repertuaaris on vähemasti paar tugevat lavastust, mis seavad selle loogika kahtluse alla. Sama on Draamafestivali kontekstis märkinud ka Luule Epner. Selliseid ekstravagantseid lavastusi võiks institutsionaalses teatris muidugi rohkem olla, kuid üldiselt on sealgi harjutud repertuaari nii kujundama, et nn autoriteatri kontseptsiooniga on neile raske vastanduda. Vabalt on võimalik, et hooaja tugevaimad nn autoriteatri lavastused tulevadki traditsioonilistest repertuaariteatritest.

Nn autoriteatri mõiste on küll laialdaselt omaks võetud, kuid vastuoluline ja segane. Ivar Põllu selleteemaline seisukohavõtt oli iseenesest väga intrigeeriv, kuid hilisemas kasutuses on autoriteatrist sageli saanud rühmatööna tehtava ähmase avangardi sünonüüm. Kahjuks pole vist eriti mõtiskletud ka selle üle, et ammu kasutusel olnud autorifilmi mõistega on moesõnana umbes aasta käibel olnud „autoriteater” teatavas pinges. Vähemasti 1950. aastatesse ja François Truffaut’ni ulatuva autorifilmi mõistega on seostatud ka eksperimentaalsusekallet ja lavastajapoolset mitteallumist tekstile, mitte alusteksti orjaks olemist, mida vastustas Põllu. Kuid selle kõrval on peetud oluliseks siiski ka autori n-ö oma näo või käekirja väljakujundamise püüet ja rühmatööst enam on autorifilmi seostatud siiski konkreetse lavastajaga. Kuid mis oma liin või teema on neil lavastajatel, keda Luule Epner on novembri TMKs nullindate autoriteatri esindajatena üles lugenud? Nii mõnegi kohta on teised

arvustajad sealsamas ajakirjanumbris väljendanud, et igatseksid lavastaja käekirja selgemat väljajoonistumist. Mitmed nimetatud lavastajad aga seostuvadki pigem rõhutatult kireva sisulise ja vormilise lähenemisega kui mingi oma teemaga. Ainaks selgeks jooneks on paljude nimetatute puhul Luule Epneri enda nimetatud „postmodernismile tüüpiline ülekirjutamine ja taaskasutus, olemasolevate lugude, materjalide ja väljendusvõtete töötlemine, sageli mängulises režiimis”. Kas aga nimetatust siis juba piisabki, et olla meil eripärane autor? Paljuski kahjuks küll. Ehkki Anneli Saro on tõdenud, et tundub, justkui oleks taas käes vana hea didaktilise teatri ajad ja vaatajale korratakse postmodernismi põhitõdesid. On tekkinud kriitikud, kelle jaoks postmodernismi aabitsa lavalettoomine ja psühholoogilisuse puudumine on hea ja arvestatava teatri kriteerium a priori ja kes on mingis uduses avangardsuses kompromissitult kinni nagu omaaegne kriitika psühholoogilisuses.

Võib arutada, kui palju on moodne, nn postmodernistlik esteetika, stiilide segundamine jm juba eos etem kui psühholoogiline lähenemisviis? Võimalik, et veidi on. Üldjuhul on ju stiile palju ja omaladse esteetika väljatöötamise püüd peaks rutiinsest psühholoogilisest sisseelamisest siiski paeluvam olema. 1990. aastate keskpaiga teatris tegid meie parimad näitlejad suurepäraseid rolle, ent ometi lavastus tüütas, sest režii tasandil oli lavastusel vähe öelda. Kuid kahjuks tehakse täna paljuski sedasama, lihtsalt lootes, et teeme psühholoogilise panustamise asemel mõned trikid, laseme Shakespeare’i peale tõrtsu rokki, küllap tuleb postmodernne soust kummastav ja mänguline.

Ses mõttes on veidi kahju, et hästi mõtestatud, selget, muu hulgas ka lummatavate näitlejatöödega psühholoogilisust on teatris üha vähem. Samuti tundub, et ise

komponeerimine ei kompenseeri alati suuri kirjanikke, klassikalisi ja modernistlike suurmeisterid, ning selles osas hakkab teatris tasakaal käest ära minema. Paha tihti võib näha muidu huvitavaid lavastusi, mille juures just tekst jätab soovida ja on terviku nõrgim osis. Samuti on teatris ehk liialt uudsusetuhinat, uue poole pürgimise soovi iseensest. Tuleb meenutada Mati Undi omaaegset tögamist 1990. aastatel teatri uuenumist soovijate aadressil: tung uue järele on üks kõige levinumaid ja traditsioonilisemaid ihasid. Ka vastandaksin segasele ja vastuolulisele autoriteatri mõistele lähenemise, kus teatrikunstnik, levinuimalt siis lavastaja, tegeleb pikka aega mingi kindla teemaga ja areneb sellega tegeldes ja end huvitavat ainet ja temaatikat aina sügavamalt ning mitmekülgsemalt läbi mõeldes. Näiteks nagu David Lynch ja Adrian Lyne tegelevad kire ja iha võrrandite keeruka psühholoogilise tasakaalustamise kunstiga, Mike Leigh ja Ken Loach ajavad väikese inimese vasakpoolset asja, Fassbinder maadleb väikekodanliku silmakirjalikkusega. Olgu see siis nimetatud lavastajateatriks või milleks iganes, kui autoriteatri mõiste juba millegi muu jaoks kasutusel. Eks meil ole ka selliseid lavastajaid. Priit Pedajas või Taago Tubin näiteks ja mitmed teisedki, kes ei arva, et hea lavastuse sünniks on tingimata vajalik teksti ja psühholoogilisuse eemaldamine iga hinna eest. Nende sisuline ja mõtteline panus meie kultuuri on kindlasti suurem, kui praeguse veidi vormilise kära suunas kaldu oleva teatrielu põhjal paistab.

MARGUS MIKOMÄGI:

1. Urmas Lennuki kirjutatud „Vargamäe voonake“. Juba näidendi lavastust Vargamäel ja vabas õhus nähes tundus, et see lugu kõlaks ka mis tahes statsionaarsel laval. Hiljem näidendi pikemat versiooni lugedes sai see mõte kindlust juurde. Enamik

praegu meil mängitavaid ja kirjutatavaid näidendeid on kantud linnamentaliteedist, „Vargamäe voonake“ tuletab meelde, et neil, kes täna linnades praalivad, oli veel hiljuti virts varvaste vahel. See viimane on kübe vaid sellest, mida Lennuk Tammsaarest kantuna on kokku mõelnud ja kirjutanud.

2. Kaks on neid ja mõlemad Tallinna Linnateatris lavastatud, mõlemad Anu Lambi tõlgitud: Jean-Luc Lagarce'i näidend „Üsna maailma lõpus“ prantsuse keelest ja Peter Barnesi näidend „Jumala Narride vennaskond“ inglise keelest. Ilma häbenemata on mõlemad lood harivad ja me eestikeelset mõttemaailma avardavad.

Siit siis mõte, et meie teatrite kirjan dustubades võiks olla tööl üks inimene, kes saab palka selle eest, et loeb. Inimene, kes loeb maailmas lähiajal kirjutatud näidendeid. Mis näidendi kirjutab noormees, kes nägi pealt ja elas üle Jaapani viimase maailma...? Igas riigiteatris siis üks näidendilugeja ja et ei tekiks kordusi, siis töökohta saamiseks peab kandidaat oskama seda keelt, mida teised ei oska.

3. Von Krahli „Gilgamesh ehk Igaviku nupp“. Idee ja lavastuse autor Peeter Jalakas. NO72 „The Rise and Fall of Estonia“. Idee, kontseptsioon ja lavastus Tiit Ojasoo – Ene-Liis Semper.

Panin need kaks siia kui võrdsed. Vaatemängulised, üllatavad, heade näitlejatöödega õnnistatud. Need lood on ennekõike kantud koostöö särast. Hea on, et need kaks loovinimeste kampa teineteist mingil moel alati üle trumbata soovivad, Jalaka omad näitlejad annavad igavikule oleviku mõõtu ja Ojasoo – Semperi omad inimesed püüavad olevikule igaviku hingust anda. Hea, et neid on kaks. Hoidkem neid.

Ja veel üks parim – lavakate Molière Tallinna Linnateatris, „Scapini kelmused“ (lavastaja Elmo Nüganen). Vaimukate ideede maitsekas tulevõrk lavaaugus. Ja

taas, tulemuse teeb trupp, kes on lavastajale oma, on noor ja ülielus iga minut.

Ja veel üks põnevaim, „Tühermaa“ Viinistul. Lavastajaks Marat Gatsalov Venemaalt. Lavastusele elu andja MTÜ R.A.A.A.M., mis tegelikult tähendab ühte meest, Märta Meost. Pole meeskonda, pole maja, pole direktoreid ja administraatoreid... pole suurt midagi peale ideede. Ja kõik sünnib: koosmäng, üksteisemõistmine ja kunstiline kõrgkvaliteet.

4. Riina Rose ja Jaak Jürissoni näitlejaid toetavad eriilmelised muusikalised kujundused Tallinna Linnateatris.

Kunstnik: Ervin Õunapuu („Võlanõudjad“, William Shakespeare'i „Veneetsia kaupmehe“ ainetel Draamateatris). Selle lavastuse kostüüme võiks, õigemini peaks näitama maailma moelavadel. Kujundus, must peegelpörand – mõttepeegelduste peegeldused. Selgelt on tunda kunstnik Ervin Õunapuu, lavastaja Hendrik Toompere ja muusikalise kujundaja Andreas W ning tehnilise meeskonna klappi ja üksteisega arvestamist.

5. Ma ei teagi, kas tohib, aga julgen küll öelda, et minu arvates meeldejäävaima rolli tantsis lavakooli üliõpilane Maiken Schmidt (Kelluke „Jumala Narriide vennaskonnas“). Jälle ühe omamoodi, vihkamist ja armastust vääriva Karini löi Anneli Rahkema Urmas Lennuki lavastuses „Vargmäe voonake“. Katariina Unt lavastuses „Nisa“ on selline naine, et vihka või armasta, aga seda kõike ei saa mitte kuidagi teha leigelt. Laine Mägi õpetajaroll Gerda Kordemetsa lavastuses „Pruutide kool“. Targalt ja täpselt tehtud osa, mis hoidis taskaalus kogu lavalugu. Selline mõnusalt piiripealne.

6. Jaan Rekkor Phil Hoganina Jänedal Laitses Eugène O'Neill'i näidendis „Saatusheidikute kuu“ ja kapten näidendis, mille nimi nüüd „Jaan Umbi lugu“. Juhan Ulfsak – Gilgameš.

Taas ei tea, kas pole kiita liiga vara,

aga see hooaeg on näitleja Päärü Oja tulemine nagunii, eriti uskumatu ja usutav oli tema maapoiss, mängitud Saueaugul Jaan Kruusvalli näidendis „Tasandikkude helinad“. Teiste seas oli Päärü partneriks laval ta isa Tõnu Oja ja see oli võrdsete koosmäng. Priit Võigemast – Louis Uku Uusbergi lavastuses „Üsna maailma lõpus“. Üllatus on Mait Malmsteni Voldeemar Panso Draamateatris ja kinnituseks näitleja tippvormile juut Shylock lavastuses „Võlanõudjad“. Tipproll on ka Aivar Tomminga Vihmamees Vanemuise „Vihmamehes“. See kõlab vaatamata halvale dramaturgiale, tõlkele ja lavastusele.

7. Läbimõeldus ei ole just kõige parem sõna kunstilise tulemuse iseloomustamiseks. Läbimõtlemine sunnib repertuaariteatreid kaaluma, umbes nii, et vaat selle näidendi võtame, see toob publiku saali nagunii, ja selle lükkame edasi, sest see on risk. Vaat see näitleja läheb sesse kooslusse ja sellepärast teda seal koosluses mängida ei lase... Muidugi tuleb mõelda, aga kunsti sünniks peab jääma oma ruum ja selle ruumi mõtteid ei tohiks sõnastada. Kuna kõik teatrid, ka need, mis riigiteatrid ei ole, rabelesid ellujäämise nimel, siis ei saa sellest läbimõeldusest ja tegevuskontseptsioonist, mis vaid loomingule ja homsesse oleks suunatud, rääkida.

Positiivne on see, millist tööd pakub õpetaja Elmo Nüganen oma nüüd neljandal kursusel õppivatele üliõpilastele.

Ja mis siis, et nägin vähe, ikkagi nägin, millise põhjalikkusega hiilgas Põhuteater.

8. Hästi imelik küsimus, ei oska vastata muud moodi: Vargmäe voonake käis Pruu-tide koolis.

9. Rapla Ühisgümnaasiumi head kirjan-dusõpetajad on miskil moel saanud asjad nii kaugemale, et lisaks teatrist rääkimise-le tundides saavad nad õpilasi ka teatrit vaatama viia. Käisin nendega koos Ugalas „Amadeust“ vaatamas. Neile ütlesin, et

vaadake etendust, ise vaatasin suurepäraselt Salierit ehk siis Indrek Sammuli muutumisi ja kohandumisi. No vaat, siis Viljandist tagasiteel küsiti mu käest, et nii, seda me nüüd oleme näinud ja seda me läheme vaatama veel, aga millist komöödiat sa meil vaadata soovitaksid? Ja ma ei osanud vastata siis ega oska ka nüüd. „Scapini kelmusi” mu teada enam ei mängita. Ma ei oleks kunagi arvanud, et kirjutajad nii: hetkel on eesti suures teatripildis puudu headest, harivatest ja vaimukatest komöödiatest, sellistest, mis vaimustaksid hea maitsega noori inimesi; sellistest, mida julgelt soovitada noortele ja nendele õpetajatele, kes on huvitatud eesti haritlaste ja intelligentsi kasvatamisest. Turgu peaks ju olema. (Selguse mõttes lisan, et see viimane on salliv iroonia.)

MEELIS OIDSALU:

1. Teatri NO99 „The Rise and Fall of Estonia”. Aga ka Loone Otsa „Adamsoni kujud ja killud”, Kaarel B. Väljamäe „Suur mees juba”, Vaino Vahingu „Pulmad”, Von Krahli Teatri „Gilgameš ehk Igaviku nupp”.
2. Marjorie Shostaki/Katariina Undi „Nisa” ja Anna Jablonskaja „Tühermaa”.
3. VAT Teatri „Nisa” (Katariina Unt ja Aare Toikka) ja NO99 „The Rise and Fall of Estonia” (Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semper). Ka NO99 „(Untitled)” (Lauri Lagle), Tartu Uue Teatri „Sisaliku tee” (Ivar Põllu), Von Krahli Teatri „Gilgameš ehk Igaviku nupp” (Peeter Jalakas), R.A.A.A.Mi „Tühermaa” (Marat Gatsalov).
4. Kaspar Jancise kujundused VAT Teatri „Hikikomoris” ja Tallinna Linnateatri lavastuses „Vaata, ma kukun”. Samuti Jaak Vausi kunstnikutöö Ugala „Jürkasa”, Liisi Eelmaa kujundused Von Krahli Teatri „Gilgamešis” ja Teatri NO99 lavastuses „(Untitled)”, Teatri NO99 „The Rise and Fall of Estonia” ruumikontseptsioon,

R.A.A.A.Mi „Tühermaa” ruumikontseptsioon (kunstnik Oksana Peretruhhina), Põhuteatri idee ja teostus.

5. Katariina Unt VAT Teatri lavastuses „Nisa”. Ka Mari Abeli nimiosa Von Krahli Teatri „Madame Bovarys”, Natalja Dõmõtšenko Vene Teatri lavastustes „Kajakas” ning „Frederick ja kuritöö bulvar”.

6. Risto Kübar Teatri NO99 „(Untitled’is)”. Aga ka Mait Malmsten Draamateatri „Pansos”, Guido Kangur Kuressaare Linnateatri „Hinnas”, Ivo Uukkivi Draamateatri „Pulmades”, Lauri Lagle Draamateatri lavastuses „Hirmus veretöö Läänemere!”.

7. Põhuteater, Tallinna Linnateater, Von Krahli Teater, Teater NO99.

9. Rõõmustab Katariina Undi interjuu hiljutises Teater. Muusika. Kinos (2011, nr 8–9) – iseseisev, adekvaatne, mõtlemisvõimeline teatrikunstnik, kes on oma armsusest ja ilust välja kasvanud, kumbagi kaotamata. See interjuu on teatrimaastikul tõeliselt erandlik. Suhtun üha skeptilisemalt näiteks lavastajate sõnavõttudesse, peamiselt neisse, mida nad oma lavastuste kohta enne esietendust interjuudes esitavad. Sellest, et teatrite turunduskanalid segast peksavad, saan veel kuidagi aru (see ongi nende töö), aga lavastaja võiks peagi esietenduvat lavastust tutvustades vähegi intelligentse ja laia silmaringiga inimese mulje jätta. Kõige hilisema (aga kindlasti mitte ainsa) näitena tooksin Mladen Kiselevi väited stiilis film on halb, aga teater on hea või et tõeliselt ühiskonnakriitiline teater pole enam mõeldav, sest selle eest ei panda tänapäeval vangi, mida ta kasutab interjuudes oma sellesügisest lavastust „Amy seisukoht” tutvustades. Publiku demagoogiline manipuleerimine võiks jääda reklaamplakatitele (kuigi isegi reklaam allub teatud kommunikatsioonieetika reeglitele), välja arvatud juhul, kui turunduslik demagoogia pole just etenduse osa, nagu

näiteks Teatri NO99 lavastuste „Ühtse Eesti suurkogu“ või „The Rise and Fall of Estonia“ puhul kogeda võisime.

RIINA ORUAAS:

1. Uuest dramaturgiast Martin Alguse ja Ingomar Vihmari „Õitseng“. Huvitav on sel hooajal olnud vanade tekstide taasavastamine: Mati Undi „Peaproov“ ja „Viimnepäev“ Vanemuises, Vaino Vahingu „Pulmad“ ja Paul-Eerik Rummo „Tuhkatriinumäng“ Draamateatris. Need on teosed, mille uustõlgendused tekitavad kõik suuri ootusi.

2. Wajdi Mouawadi „Põletus“ Endlas. Kaasaegne Kanada lugu multikultuursest ühiskonnast, Lääne ja Lähis-Ida konfliktidest. Need mujal maailmas aktuaalsed teemad ei jõua Eesti avalikkusse just ülearu tihti.

3. „The Rise and Fall of Estonia“ – mastaapne, ärritav, terav, analüüsiv, emotsionaalne, parodeeriv jne. Ka siis, kui ma ei taha selle lavastusega igas mõttes nõus olla, on see viimase hooaja kõige selgemini eristuv sündmus, sealjuures sündmus nii kunstilises kui sotsiaalses mõttes.

4. NO74 „(Untitled)“ – nii muusika kui kujundus; „Õitseng“ Draamateatris. Kummaski lavastuses ei ole muusika kõige muu illustratsioon või kommentaar, vaid iseseisev lavastuse osa. NO72 „The Rise and Fall of Estonia“ – hüperrealistlik mastaapsus. „MIM goes sustainable“ kui põhimõtteliselt teistel alustel töötava teatri projekt – inimjõul ja rapsiõlil töötav teatrimaja. „Vana hea suure lava suur kujundus“ – „Hirmus veretöö Läänemerel“, romantiline ja kaunis töö Riina Degtjarenkolt koos Ardo Ran Varrese muusikalise kujundusega.

5. Helena Merzin lavastuses „Rein Pakk otsib naist!“, Harriet Toompere „Õitsengus“, Liina Olmaru „Quevedos“.

6. Ivo Uukkivi „Pulmades“, ka Ivo Reinok

Von Krahli „Idiootides“, Päärü Oja „Tasandikkude helinates“, Üllar Saaremäe „Quevedos“.

7. R.A.A.A.Mi uus suund tekitab huvi, samuti see, mis saab NO-teatrist ja Von Krahlist pärast verevahetust.

8. Kahjuks oli selles sündmusterohkuses teatri poole pealt vaadates suursündmusi tegelikult vähe, needki koondusid peamiselt Põhuteatrisse ja POT-festivalile (peaaegu nägemata jäi Augusti tantsufestival) – väliskülaliste poolest oli kultuuriaasta värskendavalt rikas. Üks aasta erksamaid „kohalikke“ sündmusi oli klaaskera Vabaduse väljakul – intrigeeriv projekt, kus kunstnik ise on nähtavale toodud, avalikus ruumis raamistatud. Igaühel oli võimalus seda kera siis iseendaga täita. Kultuurielu kirevus ja projektirohkus on muidugi rõõmustav.

9. Suveteatri sisuline tühjus (üksikute eranditega) pani sageli õlgu kehitama, kvantiteet on tunduvalt ületanud kvaliteedi. Jääb vaid loota, et olukorras, kus „iga põõsa taga tehakse teatrit“, saavad need põõsad ja nende tagused rohkem elu kui seni. Kunstilist väärtust oli suveteatril seekord vähevõitu (seda, mille pärast teatrisõbrad iga põõsa taha kohale sõidavad), kuid loodetavasti aitab rohujuure-loome-majandus kaasa siinsele ettevõtlikkusele. Nii mõnigi kord oli etendusest olulisem koht („siin võiks seminari korraldada!“) või pakutav söök (hõrgutavad kohalikud vahvlid-koogid-pirukad).

ENE PAAVER:

1. Jaan Unduski „Quevedo“, Mati Undi tekstide põhjal „Viimnepäev“, Kauksi Ülle jt „Peko“, Villem Tuuni „Hirmus veretöö Läänemerel“, Vaino Vahingu „Pulmad“, Ott Aardami „Mee hind“, Loone Otsa „Kujud ja killud“.

2. Wajdi Mouawadi „Põletus“, Marjorie Shostaki dramatiseering „Nisa“, Anna

Jablonskaja „Tühermaa“.

3. Ingomar Vihmari „Õitseng“ ja „Saatuse heidikute kuu“, Marat Gatsalovi „Tühermaa“, Peeter Jalaka „Gilgameš“, Aleksander Eelmaa „Tasandikkude helinad“.

4. Liisi Eelmaa selle hooaja tööd: „(Untitled)“, „Madame Bovary“ ja „Gilgameš ehk Igaviku nupp“, Oksana Peretruhhina „Tühermaa“, Ene-Liis Semperi ja Tiit Ojasoo „The Rise and Fall of Estonia“, Ervin Õunapuu „Völanõudjad“, Liina Undi „Pulmad“ ja „Läbi klaasi“, Uku Kristjan Küttise, Ott Kadariku ja Mihkel Tüüri „Noor Eesti“, Jaak Vausi „Jürka“.

5. Katariina Unt („Nisa“), Külli Teetamm („Üsna maailma lõpus“), Kersti Heinloo („Saatuse heidikute kuu“), Tiina Tauraiete („Gilgameš“) ja („Madame Bovary“ ja „Võtame uuesti!“), Elina Reinold („Tühermaa“), Carmen Mikiver („Põletus“).

6. Risto Kübara selle hooaja tööd, Priit Vöigemast („Üsna maailma lõpus“ ja „Koletis kuu peal“), Alo Kõrve („Aeg ja perekond Conway“), Guido Kangur („Hind“), Mait Malmsten („Panso“), Juhan Ulfsak („Gilgameš“), Pääru Oja ja Tõnu Oja („Tasandikkude helinad“), Tõnu Oja („Tuhkatriinumäng“), Ivo Uukkivi („Pulmad“ ja „Õitseng“), Aarne Soro („Mee hind“ ja „Läbi klaasi“).

8. Põhuteatris materialiseerus väga oluline kultuuridiskussioon. Teatri idee autorite, ehitise ja keskkonna loojate ning hoonet sisuga täitjate mõtteviis peegeldab minu meelest väärt hoiakuid, kultuurilisi ja ühiskondlikke. Teater on ju teatavasti ka kokkusaamine, sotsiaalne sündmus, ühiskonna ühendaja. Teatrile loodud ja teatri poolt loodud keskkond on samuti sõnum. Põhuteater näitas ja kasutas seda mõõdet loominguks ära. Mulle näib, et see kõik nihutas natuke ühiskonna ootushorizonti XXI sajandi eesti teatri suhtes. Tänapäevase, dünaamilise, kaasava, inspireeriva linnakeskkonna suhtes. Linnaplaneerijate

ja kultuuristrateegide mõttehaarde ja kompetentsuse suhtes.

9. Väga palju head eesti sõnateatrit tehakse tõlkenäidendite põhjal. Enamgi – laval kõlavad tõlked kaasajastavad, arendavad, loovad tänapäevast eesti keelt, teater suudab kas või pisutki mõjutada keelekultuuri. Välisdramaturgia tõlke kvaliteet on pikas perspektiivis väga oluline, see on lausa missiooni asi ning selles seoses on hea meel, et teatrile tõlkisid ka sel hooajal Ülev Aaloe, Martin Algas, Maimu Berg, Jan Kaus, Anu Lamp, Peeter Sauter, Peeter Volkonski, Hannes Villemson, Tõnu Õnnepalu jt.

MADLI PESTI:

1. Ivar Põllu „Sisaliku tee“, NO99 „The Rise and Fall of Estonia“.

2. Konkurentsituult Wajdi Mouawadi „Põletus“ – tänapäevane tragöödia.

3. Asetan esikohale Juhan Ulfsaki „Idioodid“, kuid märgiksin ära ka teised tugevad teroiklavastused: Anne Törnpu, Eva Klemetsi, Mart Kolditsa „Sugrierror.com“, Mart Kolditsa „Kollane nool“, Peeter Jalaka „Gilgameš“, Andres Noormetsa „Tuulte pöörises“, Kertu Moppeli „Kunstveri ja -pisarad“, Zuga „Kohe näha, et vanad sõbrad“, Ingomar Vihmari „Õitseng“.

4. „Völanõudjad“ (Ervin Õunapuu, Andreas W, Taavi Varm), Marat Gatsalovi „Tühermaa“, Saša Pepeljajevi „Haldjakuninganna“, Karl Saksa „The Drone of Monk Nestor“, Hendrik Kaljujärve muusikalised kujundused ja installatsioon „Ise-organiseeruv süsteem“, Kaspar Jancise kunstnikutööd, kunstnikutöö „Noor Eestis“ (Uku Kristjan Küttis, Ott Kadarik, Mihkel Tüür, Britt Samoson).

5. Liina Olmaru („Quevedo“), Hele Kõrve („Koletis kuu peal“), Katariina Unt („Nisa“), Kersti Heinloo ja Märt Avandi („Saatuse heidikute kuu“), „Aeg ja perekond Conway“ trupp.

6. Pääru Oja („Tasandikkude helinad“),

Ott Aardam („Misanthrop”), Rain Simmul („Pärast surma Jendalis”), Hendrik Toompere ja Jan Uuspõld („Marquis d’Artiste”), NO99 trupp lavastuses „The Rise and Fall of Estonia”, VAT Teatri trupp lavastuses „Hea, Paha ja Inetu”.

7. Kuigi on kuulda, et ei olda justkui rahul (vahepealsete?) muutustega Von Krahlis, on kõnealune hooaeg olnud ju suurepära- ne. Tartu Uue Teatri repertuaar on vä- gagi terviklik. Teatri NO99 rahvusvahe- line haare on võimas. Neis kolmes teatris luuakse kõik lavastused otse kümnesse.

8. Tõstaksin esile välismaise etenduskunsti erakordselt suurt hulka Eestis, pea- miselt muidugi Tallinnas. Ja seda tõesti tänu kultuuripealinna rahale: POT-fes- tival, „Treff”, Augusti tantsufestival, Põ- huteater, NU Performance – kõik ei tule meeldegi. Välismaise kunsti tutvustamine eestlastele on minu arvates eluliselt oluli- ne, mis siis, et ollakse ikka skeptikud ja vä- lismaisele sündmusele minnakse väga pika hambaga.

9. Tähepeanek: ka Eestis etenduskunstid muudkui mitmekesistuvad, st on vormide paljusus. Tundub, et kõnesoleval hooajal ühtset lemmik-suurlavastust pole. Arva- jate arvamusedki killustuvad, maitsed pi- hustuvad pakutava kunstipaleti peale laia- li. Normaalne protsess.

Rõõm: ajalehe KesKus teatriküljed on muutunud erakordselt sisukaks. Sisetunne ütleb, et kõik neid veel ei loe. Lugege, ja re- gulaarselt!

Probleem: rahalised mured Eesti ühe parima teatri, Tartu Uue Teatri ümber. Võim versus vaim.

AARE PILV:

1. Hea meel, et lavale on jõudnud Jaan Unduski „Quevedo” (Unduski näidendi- kolmikust tekstina huvitavaim) ja Vaino Vahingu „Pulmad” (lavastus veel näge- mata). Ivar Põllu „Sisaliku tee” ja Urmas

Vadi „Rein Pakk otsib naist!” Tartu Uues Teatris. Eero Epneri Marju monoloog la- vastuses „The Rise and Fall of Estonia”.

2. Nagu nimestikust näen, on Beckettist otsesemalt või kaudsemalt lähtunud koguni viie lavastuse loomisel – huvitav, mil- lest see kõneleb?

3. Esimesena Tartu Uue Teatri „Sisaliku tee” – lihtsalt väga hea teater teemaase- tuse, teksti, lavastusterviku, kujundikeele ja näitlejatööde poolest. „Rein Pakk otsib naist!” on Vadi viimase aja otsingute vä- ga õnnestunud tulemus. NO72 „The Rise and Fall of Estonia” esmavaatamisel tekkis kahtlus, kas pole mitte tegu ületurundatud demagoogilise emotsionaalse väljapressi- misega, kuid teist korda video pealt vaada- tes oli näha, kui võrd läbimõeldult kõik oli kokku pandud. Veenis küll. Andres Noor- metsa „Tuulte pöörises” Rakvere Teatris oli väga orgaaniline ja kõnetav Kitzberg.

4. Samade lavastuste mõjuvuse orgaanili- ne osa oli ka nende kunstnikutöö ja heliku- jundus; olulised nimed on niisiis Kristiina Põllu, Ivar Põllu ja Taavi Toom; Urmas Vadi ja Jaak Kilmi; Tiit Ojasoo, Ene-Liis Semper, Maarja Pärsim & Co; Andres Noormets, Peeter Pilv, Tarmo Kesküll ja Eve Teras. Veel jäi meelde Maret Mursa Tormise lavastatud „Nelja vaate” tantsu ja muusika tervik.

5.–6. „Sisaliku tee” näitlejad Kristel Leesmend, Katrin Pärn ja Nero Urke. Rein Paku endanimeline roll ja veetlev duett Helena Merziniga. NO trupp „The Rise and Fallis”; eraldi mainiksin Sergio Varese monoloogi ja Tambet Tuisu põhi- mõtteliselt ainult tahavaatepeeglist paist- vate silmadega mängitud stseeni. „Tuulte pöörise” lavastajamõtet adekvaatselt tajuv trupp. Olulised monolavastused: Rasmus Kaljujärve ühekordne „Aktsoon” – jul- ge ja puudutav etendus, millele oodanuks suuremat vastukaja; Meelis Põdersoo ene- setõestus peaaegu-monotüügis „Hikiko-

mori" (tükk väärinuks pikemat lavaelu); Katariina Undi mõjuv Nisa. Samuti meisterlik Rain Simmul Linnateatri „Biloxi Bluesis". Tuleviku jaoks tuleb meelde jätta Tanel Saare „Krapp", mille täisväärtus jõuab päralt kolmekümne aasta pärast.

7. Nagu ikka, olen põhiliselt dieedil NO-VAT-TUT.

8. – 9. Suur sündmus oli Põhuteater, kus sai näha väga head kunsti, mida annab mõnda aega mäletada. Selles mõttes oli helge suvi. Tulevik on üleüldiselt tume, majanduskriis jätkub, ilmselt süveneb. See võib tähendada teatrite suuremat keskendumist rahateenimisele ja liikuvama mõttega inimestele raskeid aegu. Ülikoolilinnal on raskusi haritud maitsele suunatud väiketeatri jaoks ruumide leidmisega, ülikoolil sama lugu kindlat taset ning esteetilist programmi näitava tudengiteatriga. Kummaline. Samas – Urmas Lennuki tulek Vanemuisesse annab lootust, et see teater leiab taas sügavama hingamise, eks näis.

KAIRI PRINTS:

1. Tekstimõnu pakkusid Jaan Unduski „Quevedo ehk Armastus ja tuhk" Margus Kasterpalu lavastuses Vanemuises, Kaarel B. Väljamäe „Suur mees juba" Diana Leesalu lavastuses Tallinna Linnateatris, trupi ühisautorluses valminud „Kunstveri ja -pisarad" Kertu Moppeli lavastuses Rakvere Teatris, Kaspar Jancise „Morten lollide laeval", lavastajaks Aare Toikka Kuresaare Linnateatris/VAT Teatris. Tekstimõnu mitte kuulamise, vaid lugemise kaudu (kuid vaadeldes siiski vaid sellel hooajal lavale jõudnud tekste) pakkusid Andrus Kivirähi „Neegri vabastamine kõrgel kunstilisel tasemel" ja „Papagoide päevad". Ehk võib algupäraseks teatritekstiks nimetada ka Sandra Z muusikali „Autistid/Artistid" libretot – mõiste „märkimisväärne" on just selle puhul kõige kohasem.

2. Tõlkenäidendeid lavastati sel hooajal palju, aga kummalisel kombel ei saa ühtegi iseloomustada adjektiividega „põnev" ja/või „ootamatu".

3. Üks tuleb väga selgelt esile ja jätab teised lemmikud nurga taha maha: Marius Petersoni lavastatud Eugène Ionesco „Ninasarvik" VHK teatrikooli lõputööna Theatrumis. Kõik – tekst, lavastus, kunstnikutöö, osatäitmised. Ionesco fantastilise näidendi jõudmise eesti teatrilavale oleks ju võinud ära mainida ka juba eelmise küsimuse vastuses, aga selle puhul on ootamatusest asi kaugel, pigem tahaks teada, miks nii kaua pidi ootama.

4. Muusikalistest kujundustest tooksin esile robotite sümfoonia Hendrik Kaljujärve, Ahto Vaheri ja Taavet Janseni lavastuses „Ise-organiseeruv süsteem", Pauli Riikoneni muusika tantsulavastuses „Kaks naist köögis, banaanist rääkimata", Kiwa live-helikujunduse Teet Kase tantsulavastuses „Isapuue" ning Karl Saksa ja Hendrik Kaljujärve drone'i Karl Saksa tantsulavastuses „The Drone of Monk Nestor". Kõvemad kunstnikutööd tegi Liisi Eelmaa Von Krahli lavastustes „Gilgameš ehk Igaühe nupp" ja „Madame Bovary"; välja tooksin veel Kaspar Jancise kujunduse „Postmodernsetes leibkondades" Ugalas ja Jim Ashilevi Cabaret Rhizome'is lavastatud „Avatari" trupi ühistööna valminud andekad lo-fi lahendused. Koreograafilisi elamusi sai sel hooajal palju, nimetan näiteks kahte väga erinevat: Zuga „Kohe näha, et vanad sõbrad" ja Karl Saksa „The Drone of Monk Nestor". Oli ka hea meel näha lastelavastust, kus muusika, kunstnikutöö ja koreograafia täpselt paigas: „Morten lollide laeval" (muusika autor ja kunstnik Kaspar Jancis ja koreograaf Kaja Kann).

5. Laura Peterson Theatrumi „Misantroobis", Ulla Simone Möldre Theatrumi „Ninasarvikus", Riina Maidre ja Maike Lond Von Krahli lavastuses „King Kong

ja teised piasjad", Mari Abel Von Krahlil „Madame Bovarys", Sandra Z muusikalis „Autistid/Artistid" Kanuti Gildi Saalis.

6. Markused (Habakukk ja Ilves) Theatrumi „Ninasarvikus", Ott Aardam ja Marius Peterson, kõrvalosades ka Helvoin Kaljula ja Tarmo Song Theatrumi „Misanthroobis", Tanel Ingi ja Janek Vadi Ugala „Postmodernsetes leibkondades", Priit Pius Tallinna Linnateatri lavastuses „Suur mees juba", Raido Mägi Laura Kvelsteini ja Mihkel Ernitsa projektis „It was good while it lasted".

7. Theatrumi.

8. Pigem tekitab tahtmise pausinappu va jutada. Kui aasta algul „puudusin" mitmetelt olulistelt esikatelt, siis aasta lõpu poole juba tervetelt festivalidelt. See on umbes nii, et kui ühel õhtul oled kutsutud neljale sünnipäevale ja kõik on toredad sõbrad, siis ütled, et oled haige, ja vaatad tegelikult hoopis halba filmi kodus.

9. Probleem ongi selles, et valimine nõuab järjest rohkem energiat. Teiselt poolt on valikuvoimalus rõõm. Tähele panemine üha enam inimesi, kellel on „pea teki all"-sündroom. Kui veel üllatamist ja vihastamist ka nõutakse, siis seda enam.

PILLE-RIIN PURJE:

1. Jaan Unduski „Quevedo". Urmas Lennuki „Vargamäe voonake". Vaino Vahingu „Pulmad". Jaan Kruusvalli „Tasandikkude helinad".

2. Wajdi Mouawadi „Põletus". Peter Barnes'i „Jumala Narride vennaskond".

3. Urmas Lennuki „Vargamäe voonake". Andres Noormetsa „Tuulte pöörises". Tiit Palu „Põletus". Lembit Petersoni „Misanthroop". Vaikselt puudutas hinge Aleksander Eelmaa „Tasandikkude helinad" Saueaugul.

4. Kujundus: Kristiina Põllu, Taavi Varm, Priidu Atlas („Quevedo"). Silver Vahtre („Põletus"). Ervin Õunapuu („Võlanõud-

jad"). Muusika ja koreograafia: Tanel Ruben ja Marge Ehrenbusch („Nisa"). Kujundus, muusika, koreograafia: Erki Kasemets, Priidu Atlas; Tarmo Kesküll; Jaanika Juhanson, Hellar Bergmann, Henri Hütt („Unenäokohvik").

5. Ines Aru ja Ülle Lichtfeldt – ema Maggie ja tütar Maureen, („Leenane'i kaunitar"). Liina Olmaru – Inés („Quevedo") ja Eeva Marland („Tabamata ime"). Anneli Rahkema – Leena („Tuulte pöörises") ja Karin („Vargamäe voonake"). Leila Säälrik – Grace („Grace ja Glorie"). Külli Teetamm – Catherine („Üsna maailma lõpus") ja Kay („Aeg ja perekond Conway"). Katariina Unt – „Nisa" nimiosa.

6. Ott Aardam – Alceste („Misanthroop"). Aleksander Eelmaa – paavst Clemens VI („Jumala Narride Vennaskond"). Hannes Kaljujärve – „Quevedo" nimiosa ja Leo Saalep („Tabamata ime"). Guido Kangur – Gregory Solomon („Hind"). Alo Kõrve – Alan („Aeg ja perekond Conway"). Mait Malmsten – „Panso" nimiosa. Üllar Saaremäe – Olivares („Quevedo"). Toomas Suuman – Jaak („Tuulte pöörises") ja Indrek („Vargamäe voonake"). Ivo Uukkivi ja Lembit Ulfsak – Jaan Mõtus ja Oskar Mõtus („Pulmad"). Janek Vadi – Paul („Postmodernsed leibkonnad") ja Andrei („Kollane nool").

7. Theatrum: „Misanthroobi" ja „Ninasarviku" (lavastaja Marius Peterson, VHK teatrikooli diplomitöö) omavaheline dialoog, sõnumisulgus ja mõtestamistäpsus. Mitu erksat, ootamatut elamust olen saanud Ugala: mõtlik-vaimuka huumoriga Ott Aardami „Mee hind"; isikupärase leidliku lavastajakäekirjaga „Postmodernsed leibkonnad" (Martin Algus, lavastaja Taago Tubin); läbi lavaruumi kihutav-vihisev „Kollane nool" (Viktor Pelevin, lavastaja Mart Koldits); sümpaatne „Meeste kodu" (lavastaja Andres Noormets) – XVI lennu kursusevendade taaskohtumine

tõestab, kuis ehe mängurõõm nakatab lahjast algmaterjalist sõltumata.

JAAK RÄHESOO:

Nagu ikka, on enam-vähem nähtud üksnes Tartu draamahooaeg. Vanemuises tõusis seekord esile Dan Gordoni „Vihma-mees” – puhta tehnilise täpsusega (lavastaja Georg Malvius), mis päriselt siiski ei varjanud hollywoodlikku alust. Mõned väikesed punktid võib anda Jaan Unduski „Quevedole” (lavastaja Margus Kasterpalu) ja Mati Undi „Viimsepäevale” (lavastaja Robert Annus). Tartu Uue Teatri autorilavastustest eristus iseäranis Mart Aasa „Edu”, tükati ka Ivar Põllu „Sisaliku tee”. Külalisteatrid toovad Tartusse sageli eelmiste hooegade asju, nii on valik siinkohal väike. Enim intrigeerisid seekord Kitzbergi „Tuulte pöörise” minimalism (Rakvere Teater / Andres Noormets) ja Lars von Trierist lähtuv „Idiootide” eklektika (Viljandi kultuuriakadeemia / Von Krahli Teater / Juhan Ulfsak).

HEILI SIBRITS:

Eesti teatripildile jättis sel aastal väga sügava jälje Põhuteatri ja ka POT-festivali programm, mis seadis huvitavate ja ootamatute lahenduste lati kõrgele ning just seetõttu võis nii mõnigi Eesti lavastus näida kahvatum kui ilma selle erandliku konkurentsita.

1. Kaspar Jancise „Morten lollide laeval” põnevate lahendustega terviklik lastelugu, mis köidab ka täiskasvanuid. Vaino Vahingu aus pilk Eesti ellu – „Pulmad”. Paavo Piiigi „Panso” – napp, kuid põnev portree.
2. Anna Jablonskaja „Tühermaa” (tõlki ja Loone Ots) – sest see oli selle hooaja suurim üllataja ja ka tugevaim lavastus. Suurvorm „Gilgameš ehk Igaviku nupp”. Idee ja lavastuse autor Peeter Jalakas, dramaturg Tarmo Jüristo.

3. Peaaegu et pimeduses mängitav „Tühermaa” R.A.A.A.Milt üllatas kuni lavastuse lõpuni. See oli mõjuv tekst, kuid veel mõjuvam lavastaja Marat Gatsalovi käekiri, mida toetasid kõik osatäitmised. Vapustav elamus. „Võtame uuesti!” – lihtsalt suurepärase ja pisarateni naerutav komöödia, mida näeb eesti teatris liiga harva (NO99, lavastajad ja kunstnikud Ene-Liis Semper, Tiit Ojasoo). Märkimisväärne oli kindlasti ka sama meeskonna „The Rise and Fall of Estonia”, mis on sel hooajal parima režissööri- ja operaatoritööga tehtud eesti film. Suurepärase rollid näitlejatelt. Viktor Pelevini ainetel „Kollane nool”. Julge samm Ugala teatrilt, Mart Kolditsalt julge lähenemine lavastajana. Elmo Nüganeni tööd „Jumala Narride vennaskond”, „Aeg ja perekond Conway” ja „Scapini kelmused” olid kõik võrdselt tugevad ja erinevat moodi olulised.

Nimetan siin veel üht lavastust, mida tahaksin kindlasti ära märkida, kuid puudub õige kategooria. See on Maike Londi, Taavet Janseni, Kalle Tikase, Kristjan Janseni, Andrus Aaslaiu, Andreas W ja Kristiina Küti „MIM goes sustainable”. Tegu on omapärasema lähenemisega ja arenemisjõulise teatrivormiga, mille olemasolu rikastab meie teatripilti rohkem, kui esialgu arvata võib.

4. Muusika: „Morten lollide laeval” (helilooja Kaspar Jancis) ning „Tantsiv torn” (helilooja Ülo Krigul). „Aeg ja perekond Conway” – selge, väljapeetud ja lihtne kujundus, mille autoriteks Andris Freibergs ja Kristine Pasternaka.
5. Helgi Sallo ootamatu ja võimas roll Hüüru mõisas mängitud lavastuses „Head ööd ema”. Marje Metsuri jõuline roll Vane muise „Puhastuses”. Katariina Unt VAT Teatri „Nisas” – kuni viimase rakuni läbi tunnetatud roll. Elina Reinoldi armastav ja pingutav abikaasa „Tühermaas”.
6. Oli palju häid rolle, seetõttu on raske ni-

metada. Priit Võigemast („Üsna maailma lõpus“), Andres Mähar ja Juss Haasma („Peko“) ning Ivo Uukivi („Pulmad“). Ja loomulikult Margus Prangel „Tühermaa“.

7. Siin tahaks vastata, et NO99 Põhuteatri. Seega NO99 tegevuskontseptsiooni. Kuid olulisem on võib-olla Tallinna Linnateatri näidendite valik – Linnateater tegeleb inimesega. Võib öelda, et kui paljude teiste teatri repertuaar on ebaihtlane selles mõttes, et on nii tugevaid elamusi pakkuvaid tipplavastusi, kuid võib ka valusalt petta saada (igavalt uinutav lavastus, näitlejad mängivad, sest peab mängima), siis Linnateater on kindla peale minek. Tugevad näitlejad, huvitavad lavastused, elamus on alati garanteeritud.

Eesti Draamateatri suund eesti dramaturgiale on samuti tänuväärne.

8. – 9. Vastan kahele küsimusele ühiselt. Eesti teatri hetkeseis on väga hea. Eestis tehakse teatrit igale maitsele, pilt on tõesti rikas. Või õigemini Tallinnas tehakse. Sest suurim probleem ongi põneva teatri kättesaadavus väljaspool pealinna. Peaks otsima ka võimalusi teatripileti hinda langetada. Kultuuripealinna teatriprogramm andis mugava võimaluse kõrvutada eesti teatrit välismaisega. Piinlikust ei pea eesti teatri pärast tundma, kuid ka see näitas, et eesti teatris on ootamatuid ja julgeid lahendusi liiga vähe. Aga samas ei saa see olla eesmärk iseenesest. Julgustada tahaks eesti teatriinimesi muu maailma teatrit vaatama. Liiga vähe on külalissetendustel neid saalis näha. Kahjuks.

Nii nagu meil on „Jazzkaar“ või PÖFF, võiks ka rahvusvaheline teatrfestival olla iga-aastane. Rakveres toimuvast „Baltoscandalist“ jääb väheks.

Koostöö väljastpoolt Eestit pärit lavastajate ja kunstnikega pakub vähemalt publikule põnevaid ja üllatavaid hetki.

IVIKA SILLAR:

1. Paul-Eerik Rummo „Tuhkatriinunäng“.

2. Anna Jablonskaja „Tühermaa“.

3. Tiit Palu „Põletus“ (Endla), Kertu Moppeli „Kunstveri ja -pisarad“ (Rakvere Teater), Ott Aardami „Mee hind“ (Ugala), Ivar Põllu „Sisaliku tee“ (Tartu Uus Teater), Ojasoo – Semperi „The Rise and Fall of Estonia“ (Teater NO99), Merle Karusoo „Panso“ (Eesti Draamateater), Marat Gatsalovi „Tühermaa“ (R.A.A.A.M.), Elmo Nüganeni „Aeg ja perekond Conway“ (Tallinna Linnateater).

4. Jaanus Laagriküllü kunstnikutöö lavastuses „Kollane nool“.

5. Katariina Unt („Nisa“), Mari Abel („Madame Bovary“), Hele Kõrve („Koletis kuu peal“), Carmen Mikiver („Põletus“).

6. Margus Prangel („Tühermaa“), Mait Malmsten („Panso“), Lembit Ulfisak („Pulmad“), Juss Haasma („Peko“), Gert Raudsep ja Sergo Vares („The Rise and Fall of Estonia“), Arne Soro („Mee hind“).

7. R.A.A.A.M.

8. Hea meeleaga jätaksin vastamata, sest mis seise mina ikka nii väga tean. Ma võin ainult üles lugeda oma ülimeeldivaid mälestusi sellest aastast. Küllap mitte kõik neist ei kuulunud kultuuripealinna programmis, aga arvan, et mis siis sellest. Kristjan Järvi, Kremerata Baltica. (Kas ma jõuan ära oodata, millal nad jälle tulevad?)

Dima Krõmovi teater, festival „Kuldne mask“, Londoni National Theatre'i otseülekanded Coca-Cola Plazas ja muidugi Põhuteater. Koršunovase „Põhjas“, Samuel Finzi monoetendus ja Kristian Smedsi „Kirsiaed“ leedu näitlejatega, millest õnnestus näha küll ainult katkendeid, sest otseülekande õhtul valitses seal mäe otsas antarktiline kliima. Ene-Liis Semperi näituse avamisel tohtis ronida Kumu katusele, sealt paistis Tallinn kogu oma sügisese ilus ning Ene-Liis tervitas meid Oleviste

kiriku tornist. Nii et minul ei jäänud midagi ei väheks ega puudu, ei pealinnast, ei kultuurist.

KARINA TALTS:

1. Rõõmustab Jaan Unduski „Quevedo” jõudmine lavale, samuti teeb head meelt EMTA lavakunstkooli dramaturgiatudente Paavo Piigi („Panso” Eesti Draamateatris) ja Diana Leesalu („Suur mees juba” Tallinna Linnateatris, koostöös Kaarel B. Väljamäega) näidendite lavastamine.
2. Jean-Luc Lagarce’i „Üsna maailma lõpus” Tallinna Linnateatris. Lagarce’i poeetilisest ja napist keelekasutusest on palju kirjutatud, oli huvitav kuulda, kuidas tema tekst eesti keeles kõlab. Keelel ja keele tähendusel on selles näidendis kande roll. Lagarce’i tegelased teevad kangelaslikke jõupingutusi, et väljendada end üha täpsemalt ja konkreetsemalt, kuid räägivad sellest hoolimata üksteisest aina mööda. Õige sõna tabamine, kordused, ümberütlemised ning sobivate väljendite otsimine ei vii mõistmiseni. Ainult keele abiga ei ole võimalik saavutada inimlikku lähedust, kõlab Lagarce’i kurblik tõdemus. Tundlik tõlge Anu Lambilt.
3. Von Krahli Teatri „Gilgameš ehk Igaviku nupp” (lavastaja Peeter Jalakas) on samaaegselt lihtne ja väga kihiline lavastus, ning kuigi mõned kihid ei tundunud kohati kas veenvad või põhjendatud, puudutas lavastus sügavalt.
4. Kunstnikutöö: Liisi Eelmaa kujundus lavastuses „Gilgameš ehk Igaviku nupp”. Muusikaline kujundus: Hendrik Kaljujärvi „(Untitled)”.
5. Katariina Unt lavastuses „Nisa”.
6. Tandem Juhan Ulfsak ja Erki Laur lavastuses „Gilgameš ehk Igaviku nupp” – esimese väljapeetud arrogantsus ja teise füüsilise ekspressiivsus.
7. Von Krahli Teater, VAT Teater, Tartu Uus Teater.

8. – 9. Kõhedust tekitab maailma draama- ja kirjandusklassika lavastuste vähesus. Kultuuri ja teatri terveisliku seisukorra üheks näitajaks on kindlasti klassika taastõlkimine ja -tõlgendamine, kuid sellega on meil juba pikemat aega kehvad lood. Hooajal 2010/11 lavastati neli Molière’i komöödiat ja üks Shakespeare’i-aineline teatritükk („Võlanõudjad” „Veneetsia kaupmehe” ainetel). Tragöödiatest ei maksa rääkida. Eelmisel hooajal Homayun Ghanizadeh’ lavastatud „Antigone” (R.A.A.A.M.) tühjenes läbikukkunud vormiveiderduste tõttu kogu traagilisest sisust. Veidi paremini on läinud XX sajandi klassikakaanonisse kuuluvate autoritega, kuigi ka nende puhul võib täheldada pigem n-ö kergekaalulisemate tekstide lavastamist. Paistab, et klassikalavastuste osas liigume muu maailma teatriga eri suunas ja sellest on kahju. Õnneks ilmestavad pilti Von Krahli Teatri kaevumised kirjanduse baastekstidesse, olgu nendeks siis Gilgameši eepos või Ibseni ja Flaubert’i suhtedraamad.

Küllastades Kumus Tadeusz Kantori näitust („Tadeusz Kantor. Poola avangardist ja teatriuudendaja”, 9. IX 2011 – 18. XII 2011), meenus taas kord üks pikaajane unistus – näha meie lavadel rohkem erinevaid teatrikeeli ja isikupärasemaid lavastajakäekirju. Lavastusi, mis julgeksid astuda välja tavapärase „hea teatri” raamidest, ning lavastajaid, kes looksid isepäiselt ja sisemise veendumusega harukordseid lavamaailmu, nagu näiteks tegi Kantor.

ÜLO TONTS:

Arvan, et ankeedi esimesele ja kolmandale küsimusele vastamine ei olekski vaevalisem, kui läinud hooajal rohkem teatris käia oleksin jõudnud, kui jõudsin. Märkimisväärsem uus algupärane teatritekst minu viimase hooaja kogemuse põhjal on Kauksi Ülle kirjutatud „Peko” (kaasautorid Ain Mäeots, Siret Paju ja Olavi

Ruitlane). Sellesama „Peko” esitus Värska laululaval (Vanemuise teater, lavastaja Ain Mäeots) oli minu meelest hästi ehtne teatrielamus ja minu teatrihooaja parim lavastus. Kui endale selliseid ülesandeid võtta tahetakse ja sõandatakse – pean silmas kõiki tegijaid näidendi autoritest alates – ja kui nendega nii lõpuni veenvalt toime tullakse, võib küll mõelda ja ütelda, et eesti teatril on veel jõudu ja väge ning tulevikku. Kaugetele gastrollidele „Peko” muidugi ei lähe. Aga sellest pole ka häda, kui mõelda, et eesti teatri püsimise üks põhiprobleem massikultuuri totaalset pealetungi olukorras on suhe oma vaatajaga, selle sideme kestmine.

Konkurentsitu on minu uuemas teatrikogemuses ka Iir Hermeliini kunstnikutöö „Pekos”, vägevate haluriitadega loodud mänguruum, ühtaegu vaatamänguline, mänguline ja toimiv.

Rollidest on ka näitlejasooritusena kõige enam meeles Andres Mähari Peko. Kui osalisi-tegijaid on pildis nii rohkesti nagu seekord, sobib siis ikka ansamblist rääkida? Aga kiita tahaks tervet kirevat seltskonda küll.

Rõõmustavaid teateid nõudliku teatritegemise jätkumisest – pean silmas teatri nõudlikkust nii enese kui ka vaataja vastu – sai Jaan Unduski „Quevedost” Vanemuises (lavastaja Margus Kasterpalu). Ka Sadamateatri organiseerimine mänguruumiks oli uudne ja muljet avaldav (Kristiina Põllu), lavastuse muusikaline kujundus Jaan Söödilt niisamuti. Et meestegelased (Hannes Kaljujärve nimiosa, Üllar Saaremäe Olivares, Jüri Lumiste Velazquez) naistest (Liina Olmaru Inés de Zuniga, Marika Barabanštšikova Esmeralda) paremini meelde on jäänud, oleneb suuresti näidendist, lavastuses on ansambli ja stiili.

Näitlejatest ja rollidest nimetan veel Marje Metsuri Aliide Truud („Puhastus”

Vanemuises) ja Rain Simmuli seersant Toomeyd („Biloxi Blues” Tallinna Linna-teatris).

Hilinemisega nägin Tallinna Linna-teatri „Keskööpäikest” – suur tahtmine tegijaid nii idee kui teostuse eest kiita.

Ei saa kuidagi nõus olla halvustava suhtumisega muusikali, nagu hiljuti vaatajarvude avaldamisega seoses jälle esile tuli. Üsna kummaline ja visa eelarvamus, eriti kui meeles pidada, kui tihti on eesti teatris selle žanri kunstilisi võimalusi tõestatud.

Et suhtlen – püüan suhelda – teatriga järjest enam meedia vahendusel, paneb muretsema arvustaja ja vaataja dialoogi sisukus ja võimalikkus. Annan endale aru, et kriitika keel ajas muutub, aga kas asi on ainult selles?

HEDI-LIIS TOOME:

Lastes silmad üle hooajal 2010/11 esitendunud lavastuste nimekirja, võin olla rahul, et olen jõudnud päris mitmele etendusele. Samas on nii mitmedki olulised asjad nägemata ning seega on järgnevad kirjapandud nimed esile kerkinud vaid mulle endale teada olevast valikust. Kunsti hindamine on õnneks jätkuvalt subjektiivne.

1. Marju monoloog lavastusest „The Rise and Fall of Estonia” (Eero Epner, NO99), „Rein Pakk otsib naist!” (Urmas Vadi, Tartu Uus Teater).

2. Näidenditest kuulutas tragöödia taassüüdi ja oli oma taotlustelt põnevaim Wajdi Mouawadi „Põletus”, mille tõlkijaks Tõnu Õnnepalu. Pigem tundusid põnevamad hoopiski tekstid, mis pole algselt mõeldud teatrisse ja mida mugandati vastavalt vajadusele, näiteks „Idioodid”, tõlkija Ülev Aaloe (Von Krahli Teater).

3. Nimetan suvalises järjekorras lavastusi, mis on väga erinevatel põhjustel sellel aastal mulle isiklikult erilised ja olulised tundunud: „The Rise and Fall of Estonia”

(NO99), „Õitseng“ (Eesti Draamateater), „Kunstveri ja -pisarad“ (Rakvere Teater), „Gilgameš“ ja „Idioodid“ (Von Krahl Teater), „Rein Pakk otsib naist!“ ja „Sisaliku tee“ (Tartu Uus Teater), „Tasandikkude helinad“ (Saueaugu teatritalu), „Talk to me“ [Mart Kangro, Kanuti Gildi Saal, Zodiak (uue tantsu keskus, Helsingi)].

4. Muusikalise kujunduse jackpot'i tegi minu arvates Von Krahl „Gilgameš“, kes kutsus muusitseerima Erkki Hõbeda Opium Fliridist. Silma jäid ka Ugalas etendunud „Kollane nool“ (kujundaja Hendrik Kaljujärve). Tallinna Linnateatri „Scapini kelmused“ näitas, kuidas lavastus ja muusika peaksid ja saaksid terviku moodustada. Eesti Draamateatri „Õitsengu“ puhul on muusikalist kujundust lavastusest endast isegi keeruline lahutada.

Lavakujundustest mainiksin Liisi Eelmaa töid lavastustes „Gilgameš“ (Von Krahl Teater) ja „(Untitled)“ (NO99), Kaie Kali „Viimsetpäeva“ (Vanemuine), Kristiina Põllu kujundusi Tartu Uues Teatris, Uku Kristjan Küttise, Ott Kadariku ja Mihkel Tüüri „Noort Eestit“ (Rakvere Teater).

5. – 6. Mari Abel („Madame Bovary“), Kersti Heinloo („Saatuse heidikute kuu“), Risto Kübar („(Untitled)“, „Võtame uuesti“, „Sugrierror.com“), Mait Malmsten („Panso“), Juhan Ulfsak („Gilgameš“), Pääru Oja („Tasandikkude helinad“), Märt Avandi („Saatuse heidikute kuu“).

7. Tartu Uus Teater ajab järjekindlalt „oma asja“ ja loodetavasti teevad nad seda ka vaatamata segasele maja(ndus) olukorrale. Jõudnud NO67-ni, on NO99 jätkuvalt ambitsioonikas ja teeb eesti teatri ajalugu. Lähimõeldult töötab kindlasti ka Kanuti Gildi Saal.

8. „Tallinn 2011“ on kindlasti teinud Tallinnast kultuuripealinna (ei saa päriselt nõustuda kriitikaga korraldajate aadressil), kas või välisteatrit jõudis Eestisse

tänu kultuuripealinna tiitlile mitu korda rohkem kui tavaliselt. Minu selleaastased suurimad teatrielamused ongi pärit peamiselt Põhuteatrist. Siinkohal kiitus NO99-le, tänu kellele jõudsid siia näiteks Nature Theater of Oklahoma, She She Pop või Bob Squad. Samamoodi tõi kultuuripealinn kaasa žanripiire ületava etenduskunstide festivali POT, mida korraldavad Kanuti Gildi Saal, Rakvere Teater ning Von Krahl. Ilma kultuuripealinna toetuseta oleks selliste välisesinejate kohaletoomine, kes pole just superstaarid nagu Madonna, olnud ilmselt palju keerulisem.

Suurt vastukaja tekitanud kultuuritegelasi täis olnud klaasist kuppel Vabaduse väljakul näitab üsna selgelt suhtumist eesti kultuuritegelastesse – olete nii kaua toredad, kui suurele pildile ei roni ja liigselt raha ei kuluta. Minu meelest oli kuppel jällegi hea idee tõmmata tähelepanu inimestele, kes samuti oma igapäevase tööga Eesti arengusse panustavad (lihtsalt teistmoodi kui netikommentaator).

9. Mõned tähelepanekud. Suvelavastuste piletihinnad on tõusnud hirmkõrgeks; see oleks okei, kui lavastuse kvaliteet vastaks piletihinnale. On palju ja mitmekestist teatrit, ja selle juures on pakkumisele nõudmist. Nauditav teater võib tekkida nii võimsas ruumis kui ka väikeses „vaeses teatris“; kui kõik lavastuse osapooled on kohal, on ka publik kohal. Suurepärase, et selleaastane välisteatri vaatamise võimalus tõi väliskultuuri koju kätte. Kindlasti on oluline Kultuurikoja asutamine veebruaris.

LEA TORMIS:

Uuslavastuste loetelu pikkus on muljetavaldav. Tore, et palju ja kahju, et haarata ei jõua. Üldpilt selgub vahest kõigist vastustest, aga pingeridade koostamine saab aina tinglikum. Parim valitakse sellest, mida näha õnnestus. Mul õnnestus

veel vähem kui tavaliselt. Elu enda absurdditeatri tõttu läksid olemasolevad piletidki (Draamafestival, suvelavastused) luhta. Midagi siiski nägin ja julgen neist arvata.

1. Jaan Unduski „Quevedo”, Vaino Vahingu „Pulmad”, Alguse – Vihmari „Õitseng”, Paul-Eerik Rummo „Tuhkatriinumäng”, Jaan Kruusvalli „Tasandikkude helinad”, Urmas Lennuki Tammsaare-tõlgendused.

Ootati Tiit Aleksejevi „Leegionäride” lavastust – esimene lugemine teatris juba oli.

Sümfaatseid erizänrilisi algupärandeid lastele: Ehala – Tungla „Käsikivi kosmosest”, Helle Laasi „Kodud”, Keräneni – Vihmari „Varastatud oranž jalgratas”.

2. Peter Shafferi „Gorgo kingitus” (tõlkija Anu Lamp), Wajdi Mouawadi „Põletus” (tõlkija Tõnu Õnnepalu), Jean-Luc Lagarce’i „Üsna maailma lõpus” (tõlkija Anu Lamp), Eugène Ionesco „Ninasarvik” (tõlkijad Aleksander Kurtna ja Marius Peterson), Trieri – Ulfsaki – Ojaneni „Idioodid” (tõlkija Ülev Aaloe), Jalaka – Jüristo „Gilgameš (Amar Annuse tõlke põhjal).

3. „Parim” on liiga suhteline. Loetlen mulle kordaläinumaid nähtu hulgast: Margus Kasterpalu „Quevedo” ja „Tuhkatriinumäng”, Madis Kalmeti „Koletis kuu peal”, Ingo Normeti „Pulmad”, Peeter Tammearu „Jürka”, Lembit Petersoni „Misanthrop”.

NO72 „The Rise and fall of Estonia” ei mahu tavapärase lavastuse raamidesse. Aga vaatamata episoodide ebahütlusele võimas, väga elus (videolavastus reaajas!) ning mõjuv mulje. Eriti monoloog 1960-ndate vaimuelust – nii teksti (Eero Epner) kui ka näitleja mõtteintensiivsuse (Sergo Vares) poolest.

Elmo Nüganeni diplomilavastusi „Jumala Narriide vennaskond” ja „Scapini kelmused” võib vaadelda mitte ainult kunstilise lahenduse, mängurõõmu ja sisulise tähenduse kontekstis, vaid ka pedagoogilise

läbimõelduse seisukohalt. Sellesse kuulub ka noorte ansambiline koostöö kogenud näitlejatega. Tänavune, XXV lend annab tugeva kogumulje. Aga tavapäraselt jätkasin nimelised hinnangud eksamiaruteldesse. Lennu lavastaja- ja dramaturgiaüliõpilaste avalikud tööd – „Biloxi Blues”, „Kihvad”, „Panso” (tekst), „Suur mees juba”, „Vaata, ma kukun” – on hooaja kogupildis nähtavad. Rääkimata noorte dramaturgide tekstiloomest ja toimetajatööst.

4. Parimad tervikmuljed kujundusest, muusikast, liikumislahendustest on, nagu ikka, pärit eespool nimetatud lavastustest, keeruline oleks ükshaaval eristades üles lugeda, kõik on omavahel põimunud.

5. Liina Olmaru („Quevedo”), Katariina Unt („Nisa”), Hele Kõrve („Koletis kuu peal”), Kaie Mihkelson („Sammumisi”), Mari Lill („Pulmad”). Nüganeni lavastuse „Aeg ja perekond Conway” perfektsuslähedasest naisansamblist ei oskagi eri karaktereid välja tõsta. Nimetaksin kõiki.

6. Priit Võigemast („Koletis kuu peal”), Üllar Saaremäe ja Hannes Kaljujärve („Quevedo”), Mait Malmsten („Panso”), Ivo Uukkivi („Pulmad”). Pedajase „Umbi” heast meesansamblist eristub siseintensiivsusest Lauri Lagle.

7. Alati keeruline küsimus. Keegi pole mõtlematu, aga tegevuskontseptsiooni kujunemisel on nii palju teatri tüübist tingitud erinevaid sise- ja välismõjureid, raske võrrelda. Küllap on väikekooslustel võib-olla suurtest repertuaariteatritest kergemgi oma rida ajada. Aga neil on jälle raha- ja mängukoha mured (Tartu Uus Teater).

Läbi mitme hooaja on ehk üks selgemaid olnud R.A.A.A.Mi tegevus. VAT on mitmekülgsemaks muutnud. Von Krahl ja NO99 on vist läbi mõelnud tegevuskontseptsioonide algava teisenemise?

8. Milline osa ürituste paljususest toimuks ka ilma kultuuripealinna ja aastapäeva pitserita – ei tea öelda. Igatahes oli Põ-

huteater nii idee kui teostuse poolest väga väärt sündmus. Valitud küllalislavastusi toodi koju kätte ja omade (Türnpu – Klemets – Koldits) tehtud „Sugrierror.com“ oli eriti tähendusmahukas, julgen ka vaid videosalvestusele toetudes kinnitada. Ja suvelõpul sümboliseeriti ilusasti nii teatri kaduvikulisust kui ka jätkuvust mõnel teisel kujul või ajal. Tahaks loota, et sellel mäel linnarahvale loodud mõnus avalik ruum ei hääbu, vaid on oma vajalikkust ka linnavõimudele tõestanud.

Hooaja jooksul Tallinnas nähtud välislavastajate töödest (Koršunovas, Tuminas, Kimele jt) puudutasid enim Dmitri Krõmovi lavastused „Talveöö“ festivalil.

Meie teatri hetkeseis on, nurisemistele vaatamata, päris hea. Teatriloolase pilguga, pikemaegsel taustal nähtuna eriti. Osakem hinnata suurte püsitruppide, muutusaltimate väiketeatrite, vabakoosluste, projektilavastuste jm üheaegses olemasolus tekkivat sünergiat ja mitmekülgsust. Tegemist on ju n-ö ühendatud anumataga – ühe teatriligi kadu vaesestaks ka teisi. Märgakem teatritegevuse laadide ja vormide eripärasid ja varieeruvust, mida meil enam polegi nii vähe. Standardiseeruva ja lihtsustava vaimuilma ohule seisab vastu vaid looduse ja loomingu liigirikkus kui elujäämise eeldus.

Autoriteatri üle võiks mujal veelgi diskuteerida, see on avaram ja mitmeharuline mõiste. Praegu näib sellest enim päevakorral olevat rühmatöö vorm o m a lugude ja mõtete kokkupanekuks. Kui rühmas ka lavastaja ja dramaturg leidub, on sellelgi hooajal süündinud häid tulemusi.

Tunda on (just noortel tegijatel) suurema isiklikkuse vajadust. Ja sisemist vaidlust: kas näitleja on looja või interpret. Aga kahjuks siia see arutlus ei mahu. Peaasi, et ü h t suundumust taas ainuõigeks ei kuulutataks. Paljusid eeldab nii rühmaautorlust kui ka traditsioonilise psühholoogi-

lise ja muu dramaturgia uustõlgendusi – otsustav on tase ja sõnum.

Näide. Verinoorte inimeste lavastused – Kertu Moppeli juhitud ere-teatraalne-parodeeriv rühmatöö „Kunstveri ja -pisarad“ (Rakvere Teater) ja Kristjan Üksküla traditsioonilisem Dürrenmatti tõlgendus Tallinna Linnateatris. Stiil ja väljendusvahendid kummalgi valitud vastavuses tema alusmaterjali ning tegijate isikupäraga. Täiesti eri laadi head lavastused. Publik saab oma maitsele vastavalt valida. Valiksin mõlemad. Miks peaks vastandama?

9. Mõned t ä h e l e p a n e k u d on eespool kirjas. Rohkeid p r o b l e e m e j a m u r e s i d parem ei kommenteerigi. R õ õ m u on noortest – kellele siis veel loota! Kahju, et olen Viljandi/Krahli praegusi lõpetajaid vähe näha jõudnud, aga mõnigi neist on meelde jäänud; samast koolipinnasest on välja kasvanud ka eripärane Cabaret Rhizome. Paari nähtud lavastuse põhjal (seekord „Avangardist“) ei oskakski analüüsida, miks need õieti mulle korda lähevad. On see n-ö abstraktsete, otseselt lahtiseletamatute kujundite fenomen, mis mõjub kaude?

Kui ma ka kõikjale sõita ei jõua, on ikka hea meel, et Kuressaares ja Võrus on taas teater pidevalt toimima saanud ja loodetavasti jaksavad püsida. Üldse on eriti tähtsad just kohavaimuga kooskõlalised teatritegemised Eesti eri paigus. Mitte ainult suvise turismimagneti, vaid eeskätt koha enda elususe huvides.

Ilma ande, ideede, tahtejõu, koostöö ja pühendumiseta pole ühestki, olgu vanamoodsast või modernsest teatrivormist niikuinii asja. T e a t r i p o l i i t i k a pealisülesanne võiks olla annete õigel ajal äratundmine ning nende avaldumiseks-arenemiseks võimalike tingimuste loomine.

TRIIN TRUUVERT:

1. Martin Alguse „Õitseng“ ja Urmas Lennuki „Vargamäe voonake“.

2. Peter Shafferi „Gorgo kingitus”, Wajdi Mouawadi „Põletus”, Rodolf Sirera „Marquis d’Artiste”.

3. David Sonnenblucki „Casanova” (Vanemuine), Madis Kalmeti „Koletis kuu peal” (Tallinna Linnateater), Aleksander Eelmaa „Tasandikkude helinad” (Saueau-gu teatritalu).

4. Kunstnikutöö: Ran Arthur Brauni ja Riccardo Gallino lavakujundus ning Pavo Piiparineni ja Kalev Timuska video („Boheem”), Andris Freibergs ja Kristine Pasternaka („Aeg ja perekond Conway”), Ervin Õunapuu („Võlanõudjad”), Liisi Eelmaa („Gilgameš”).

Muusikaline kujundus: Andreas W („Võlanõudjad”), Ingo Normet („Pulmad”), Renzo van Steenbergen („Gilgameš”).

David Sonnenblucki loodud koreograafia ja muusika Vanemuise balletile „Casanova”.

5. Hele Kõrve Seta Tomasian („Koletis kuu peal”), Külliki Saldre Helen Damson („Gorgo kingitus”), Kersti Heinloo Josie („Saatuse heidikute kuu”), Garmen Tabori Virginia („Tasandikkude helinad”), Maarja Miti Evi/Eeva, Aili („Viimnepäev”).

6. Ivo Uukkivi Jaan („Pulmad”), Mait Malmsteni Voldemar Panso („Panso”) ja Shylock („Võlanõudjad”), Jaan Rekkori Phil Hogan („Saatuse heidikute kuu”), Guido Kanguri Gregory Solomon („Hind”), Margus Prangeli Gena („Tühermaa”), Juhan Ulfsaki Gilgameš („Gilgameš”), Aivar Tomminga Raymond Babbitt („Vihmamees”), Pääru Oja Franz („Tasandikkude helinad”).

7. Eesti Draamateater ja Tallinna Linnateater.

9. Uuslavastuste loetelu hooaja 2010/11 kohta tuli hirmuäratavalt pikk, kuid väheste loominguliste töödega, mida võinuks esile tõsta.

BORIS TUCH:

1. „The Rise and Fall of Estonia” – Teater NO99 juba aastaid edendatavate sotsiaal-poliitiliste ideede edasiarendus. Kui eelmine performance „Ühtne Eesti” oli üksnes message publikule, kus esteetikast eriti kõnelda ei saa, siis uuslavastus andis põhjust rääkida ka esteetilisest poolest. Kuid kriitika vaatas sellest mööda. Ühelt poolt annab see tunnistust kriitika enda probleemidest, teisalt aga sellest, et olemegi nii sügavalt p...s, et mis esteetikast siin ikka kõnelda.

Märkimisväärne oli ka „Tuhkatriinümängu” comeback – tuli välja, et vana näidendi sotsiaalkriitiline paatos on praegugi aktuaalne. Paradoks seisneb selles, et poeet Paul-Eerik Rummo ironia suundub tänases päevas selle ideoloogia vastu, mille eest kannab vastutust ka silmapaiste reformierakondlane Paul-Eerik Rummo. Olukord on pisut skisofreeniline, aga seegi on aja märk.

2. „Jumala Narride vennaskond”. Häm-mastavalt võimas näidend. Ja jällegi kõlab tänapäevaseelt: kriis ja katk on peaaegu üks ja seesama, aga nagu ütles Dürrenmatti Romulus: kuristiku äärel seisev ühiskond on võimeline vastu võtma vaid komöödiat. Seepärast püüab ka selle tüki rändtrupp publikut lõbustada.

3. Ojasoo – Semperi „The Rise and Fall of Estonia”, Peeter Jalaka „Gilgameš”, Elmo Nüganeni „Aeg ja perekond Conway”.

4. Muusikaline kujundus: „The Rise and Fall of Estonia”. Lavakujundus: „Mets” Vene Teatris (kunstnik Vladimir Anšon), „Gilgameš” (Liisi Eelmaa).

5. Katariina Unt („Nisa”), Ita Everi Pere-naine („Tuhkatriinümäng”).

6. Märt Avandi („Saatuse heidikute kuu”), Erki Laur ja Juhan Ulfsak („Gilgameš”), Andrei Zubkov („Mets”).

7. Hetkel on selles mõttes esiplaanil avan-gardteatrid Von Krahl ja NO99.

8.–9. Teatri seisund ei olene tähtpäevadest. Andekas jääb andekaks ja andetu andetuks, sõltumata sündmustest, mis loomeprotsessi ümbritsevad. Laiemalt kõneldes, Vanemuise draamatrupp jätkab alalakäiku: Sofi Okasneni „Puhastus” osutus harmooniliseks lavastuseks selles mõttes, et näidendi küündimatus oli kooskõlas lavastuse küündimatusega. Tükk meenutab väga 1950-ndate nõukogude haltuuratodangut, ainult et vastandmärgiga, isegi Olev Remsu skandaalne näidend oli tunduvalt andekam. Aga režii... Miks meil küll arvatakse, et suvaline Inglise diplom annab tunnistust heast koolitusest. Kunagine „Vagiina monoloogid” ja nüüdne Liisa Smithi oopus igatahes kummutavad selle arvamuse.

Häirib ka see, et ajast, mil Rahvusooperis troonib Aivar Mäe, võib seal täheldada langust. Mart Sanderi lavastatud „Silva” on kohutavalt halb, ka teised hooajal esitendunud lavastused eriti ei rõõmusta.

KEIU VIRRO:

1. Ivar Põllu „Sisaliku tee”, Urmas Vadi „Rein Pakk otsib naist!”.
2. VAT Teatri „...viimane lint/Saare esimene lint” üllatas väga positiivselt. Siin polnud küll tegemist otseselt tõlkenäidendiga, aga see oli Beckett klassikaks saanud „Krappi viimase lindi” väga huvitava kontseptsiooniga töötlus. VAT Teatrist jäi veel silma/kõrva Polly Stenhami „Kihvad” (tõlkija ja lavastaja Auri Jürna).
3. Kui päris aus olla, siis hingematvast teatrielamusest ma sel hooajal rääkida ei saa, aga värskendavaid lavastusi leidsin sõltumata nende ambitsioonikusest küll: Tartu Uue Teatri „Rein Pakk otsib naist!” (lavastaja Urmas Vadi), Eesti Draamateatri „Õitseng” (lavastaja Ingomar Viimar), Von Krahli Teatri „Idioodid” (lavastaja Juhan Ulfsak) ja „Madame Bovary” (lavastaja Marianne Kõrver), Rakvere

Teatri „Kunstveri ja -pisarad” (lavastaja Kertu Moppel), tantsulavastustest Karl Saksa „The Drone of Monk Nestor” ja Zuga „Kohe näha, et vanad sõbrad”.

4. nu.uniooni audiolavastus „One trip/one noise” oli mõnusalt psühhedeelne (kuulamis)kogemus. Liisi Eelmaa kunstnikutööd lavastustes „Gilgameš ehk Igaviku nupp” ja „Madame Bovary”. Krista Kõsteri koreograafia lavastuses „Camouflage”.

5. Hele Kõrve („Koletis kuu peal”), Anneli Rahkema („Tuulte pöörises”), Mari Abel („Madame Bovary”).

6. Juhan Ulfsak („Gilgameš ehk Igaviku nupp”), Sergo Vares („The Rise and Fall of Estonia”), Nero Urke („Sisaliku tee”), Tanel Ingi („Postmodernsed leibkonnad”), Karl-Andreas Kalmet („Biloxi Blues”).

7. Tartu Uus Teater toob järjepanu lavale selge ja originaalse ideega lavastusi, millel on nii sisu kui eesmärk. Tühja ruumitüüdi ei ole. Irooniline muidugi, et just tegelikud ruumiprobleemid nüüd nende energiat võtavad...

8. 2011. aastale on väga tugeva jälje jätnud kohati väsitavakski muutunud festivaliüritus ja Põhuteater. Kätte on toodud palju välismaist teatrit ja sellega ka harjumatu/ootamatu/huvitavat lähenemist etenduskunstidele. Jõuliselt on esile tõusnud nüüdistants. Usun, et sellel kõigel on mõju nii teatritegijatele kui publikule ka pikemas perspektiivis – loodetavasti vähem kurnav ja rohkem edasiviiv ning elustav.

ANDREAS W:

1. Kõige märkimisväärsem algupärane teatritekst, mille ilmumine Eesti lavale tundub mulle eriliselt oluline, on NO99 Põhuteatri „Ise-organiseeruv süsteem”, seega lavaline tegevus, kus teksti üleüldse ei olegi. Mittekstiliste struktuuride tekstiks nimetamise mõttekus on ammu (ja põhjendatult) kahtluse alla seatud. Aga kahtlemata oli laval toimuv algupärane, oli märkimisväärne, ja

kui arvestada, et kõlarmasinade liikumise taga oli neile endile selgelt lahtiloetav keeleline kodeering, siis õnnestub siiski teksti mõiste raamidest püsida. See, et kasutatakse alustekst kuuluse masinate keelte hulka, mitte inimkeele valda, ei anna tänapäeval mingit loogilist põhjust seda teiste tekstide hulgast välja arvata. Antropotsentrismiga ei maksa liiale minna. Ja just selles aspektis seisnebki „Ise-organiseeruva süsteemi“ märkimisväärsus ja olulisus – et peale eesti, inglise ja saksa keele räägitakse teatrilaual ka masinate keeles.

Ja teiseks muidugi Urmas Vadi tekstid kui kogum (sellel aastal siis „Rein Pakk otsib naist!“). Vadi ehitab oma loominguga juba praegu traditsiooni, tema tekstid ja nende lavastused moodustavad teineteisest raskesti eristatava pilve. Õigupoolest ongi nad nagu üks ja sama asi.

2. Kindlasti „Kollane nool“. Igasugune Pelevin eesti teatriskenel on hea „pelevin“ ja ühtlasi ka hea tõlkevalik. Selline pisut läbimõtlematult kõlav lauspositiivsus ei tule mõistagi mitte üldise „pelevini“-vaimustuse laineharjal libisemisest, vaid isiklikust kokkukõlast Pelevini ja üleüldse uuema vene kirjutustraditsiooniga.

3. Nimetaksin kahte: „The Drone of Monk Nestor“ (lavastaja Karl Saks) ja „Tants aurukatla ümber“ (lavastaja Tiit Palu). Mõlema olulisusest olen KesKusi teatrikülgedel ka pikemalt kirjutanud, aga mõlemal juhul on tegemist inimeseks olemise füüsiliste kihtide sattumisega analüüsi ja järelekatsumise pingeväljale.

Mõtestamiskeskse kunsti dominant on mingil suhteliselt selgelt äratuntaval moel libisemas eilseks päevaks. Selle asemele ei tule kultuuri katsetavas ja piire testivas osas mitte neokonservatiivsus või tõlgenduste lihtsusele rõhuvad voolud, vaid hoopis teadlik ja analüütiline keskendumine füüsilise tegelikkuse olemusele. Materjalide käitumine, kehade ja objekti-

de impulsid, füüsilise ümbruse vastupanu. Keskvoolu skenel pole seda nihet veel isegi mitte unes nähtud (ja arvatavasti ei nähtagi), aga tehnoloogilistes suundades, koreograafias, kaasaegse kunsti ja performance'ipraktikatega külgnevates teostes testitakse sellise, võiks öelda aruka füüsilisuse võimalusi üha nähtavamalt.

4. Parimaks kunstnikutööks nimetaksin ilma erilise kõhkluseta Saša Pepeljajevi ja Liisi Eelmaa koostööd „Haldjakuninganna“. Kuigi mitmed masinad ei töötanud täiesti ilmselt nii, nagu nad olid planeeritud töötama, ei muuda see hinnangus kuigi palju. Arvatavasti oleks Pepeljajev vajanud poolt aastat või rohkem, et kogu süsteem oma ettekujutuse järgi tööle saada. Mehaanilised seadmed ei ole video, kus saab tõrkuma hakanud lahenduse leidliku võttega asendada või tööle sundida. „Haldjakuninganna“ mehaaniliste lahenduste maht oli väga suur. Kõigest tehtust oli näha, et Pepeljajev on selles vallas tõeliselt leidlik. Lihtsalt mehaaniliste mittestandardsete lahenduste traditsioon on tänapäeval juba hajumas ja sellise lavamasinavärgi käima ajamine nõuab päris suurt jõupingutust. Samamoodi äärmiselt jõuline on „Tantsiva torni“ lavaseadistus, isegi juba ainuüksi ideena.

Parim helikujundus? Ilmselt Hendrik Kaljujärve ja Karl Saks koostöö „Munk Nestori burdoonis“. See töö on veenev ka siis, kui teda kuulata täiesti iseseisva teosena, ilma koreograafilise pooleta. Võimalik, et see on üks olulisemaid teoseid, mis aasta jooksul eesti elektroonilise ja akadeemilise muusika skenel sündis. Ta võiks olla olemas plaadil, siis saaks teda eraldi üle kuulata teada, kas see oletus peab paika.

5. – 6. Nendes teatriteostes, mida ma oma valikutes esile tõstan, ei ole osatäitmised eraldi kriitilise tähtsusega. Näitlejatööst sõltub küll palju, aga see töö ei eristu teiste kihtide vahelt piisavalt, et osutada ja öelda:

just see osatäitmine. Et tõepoolest sisuliselt kellelegi viidata, pean vaatama näitlejat rohkem fookusse asetava teatri poole. Sel juhul oleks valik number üks Mait Malmsten „Võlanõudjates“ rikka juudi Shylockina. See pole väga kohane osutus, kuna ma olin ise lavastusega seotud, aga näitlemise küsimustest olin siiski piisavalt eemal, et teha oma valik neutraalselt. Mait Malmsteni rollilahenduste lihtsus ja selle lihtsuse taga olev orgaaniline potentsiaal on mind ammu hämmastanud, nii et ma saan siin niimoodi välja öelda olulise asja. Kusagilt võiks tulla mingi suuremakaliibriline auhind, mis osutaks Malmsteni näitlemise mahtuvusele piisava jõuga. Teiseks tuleks nimetada Karl Saksa „Munk Nestori burdoonis“. Ei ole väga kaua näinud midagi sellist, kus laval oleva täiesti tavalise inimkeha liikumise toores jõud su lihtsalt istmesse kinni lööb. Ja kolmas, üldsegi mitte esile nihutatud, aga siiski kogu ülejäänud tervikust ennast esile sõövitanud detail: Tiit Palu tekstiandmine „Tantsus aurukatla ümber“. See kuiv, pea-aegu kuri, raiuv ja emotsioonitu hää, nagu mahamonteeritud masinaosa, mis oma sisemisest jõust iseeneslikult käima on läinud. Sada aastat tagasi pööningule unustatud plaat, mis läbi tolmu ja unustuse ikka veel suudab rääkida. Jooksu ökonoomiliselt raiuv pulss, millest on saanud teksti pulss. See osa ei olnud suur, aga minu puhul sattus ta õigele kanalile (või sattusin ma ise õiget jaama valima).

7. Läbilöögi mõttes kindlasti Tartu Uus Teater. Ilmuda nähtavale kuskil teatrimaastiku äärealal (muidugi mitte loomingulises mõttes, aga nähtavuse mõttes siiski) ja seejärel koguda kokku terve hulk regulaarseid teatriauhindu ning kehtestada ennast loomingulise veenvuse esiliinina – kui see ei ole läbimõeldus, siis mis üldse oleks seda?

Tervikpildi mõttes jätkuvalt NO99 ja Von Krahl. Nende struktuuridel on selge tunnetuslik kuju, vähegi kontekstist teades

on nende teatrite lavastusi võimalik valida nagu hästi ja eristavas stiilis disainitud riideid või ehteid. Nad on äratuntavad veel enne nende nägemist.

8. On ilmne, et mingit ühtset eesti teatri maastikku ei ole juba mõnda aega olemas. Ja riigiteatrites tehtav ei võrdu enam ammu kunstilise tõsiseltvõetavusega. Selge see, et riik peab käituma stabiilselt ja hoidma vee peal struktuure, mida ta on kunagi otsustanud vee peal hoida. Aga midagi on selles süsteemis üha enam viltu. Loomingu elujõuline osa tuleb üha selgemalt ja üha suuremas proportsioonis sealt, kuhu riigi toetus ei ulatu. Inerts ja otsuste tegemise kohmakad protseduurireeglid ei lase olukorras midagi muuta (vähemalt mitte vajaliku kiirusega). Huvitavus ja riigipoolne toetamine liiguvad erinevates suundades ja need suunad lahknevad üha rohkem.

Ma ei arva, et peaks süüdistama riiki või et see olukord oleks midagi eriliselt kole. Kui miski tahab kultuuris pinnale tulla, siis ta tuleb pinnale ka ilma igasuguse riikliku toetuseta. Ainult et riigil on ka mingisugune vastutus või isegi kohustus mitte olla kultuuripoliitiliselt hambutu ja asjatundmatu. Olukorra muutumise ja uute potentsiaalide ilmumise märkamise võiks kuuluda kultuuripoliitilise asjatundlikkuse juurde. Paraku, seda omadust ma küll siiaaani poliitikaga külgnevates kultuuristruktuurides märganud ei ole. Kultuuri sisemehhanismidest arusaamine on riiklikes kultuuristruktuurides amatööride tasemel. Võimalik, et see ongi parim, mida saab tahta tänase päeva kultuuri käsitlevaid teooriaid mittetundvatelt inimestelt.

Siiski hakkavad ka iseeneslikult toimunud nihetele reageerivad riiklikud toetusstrateegiad teatava inertsiga realiseeruma. Näiteks riigi lubadus toetada vabatruppide lava ehitamist Telliskivi loomelinnakusse. Midagi hakkab vist ikkagi kohale jõudma.

9. Nimetan veel mõnd pealkirja, millest

eraldi juttu ei teinud, aga mille ma üldisest nimekirjast välja valisin kui endale ühel või teisel põhjusel olulised lavateosed. „Kunstveri ja -pisarad“, „Idioodid“, „Gilgameš ehk Igaviku nupp“, „Pärast surma

Jendalis“, „Harri barrikaadidel“. Igal neist on mingi omadus, mille tõttu nende puudumine oleks teatriskene millestki olulisest ilma jätnud.

„The Rise and Fall of Estonia“. Gert Raudsep, Mirtel Pohla, Rasmus Kaljujärv ja Marika Vaarik.

Eero Epneri foto

PARIMAD LAVASTUSED 2010/11

Teatrihooaega 2010/11 hindas kakskümmend kaheksa teatrikriitikut ja -uurijat.

1. „**The Rise and Fall of Estonia**“, NO72.

Idee ja lavastus **Tiit Ojasoo** ja **Ene-Liis Semper**. – 12 häält.

2. „**Gilgameš ehk Igaviku nupp**“, Von Krahli Teater.

Idee ja lavastus **Peeter Jalakas**. – 11 häält.

3. – 5. John Boynton Priestley, „**Aeg ja perekond Conway**“, Tallinna Linnateater.

Lavastaja **Elmo Nüganen**. – 8 häält.

August Kitzberg, „**Tuulte pöörises**“, Rakvere Teater.

Lavastaja **Andres Noormets**. – 8 häält.

Anna Jablonskaja, „**Tühermaa**“, R.A.A.A.M.

Lavastaja **Marat Gatsalov**. – 8 häält.

